

OSALLISUUS AIKUISSOSIAALITYÖSSÄ

Sosiaalisen osallisuuden edistämisen menetelmiä aikuissosiaalityössä

Ramona Hedman

Kandidaatintutkielma

Sosiaalityö

Avoin yliopisto

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2021

TIIVISTELMÄ

OSALLISUUS AIKUISSOSIAALITYÖSSÄ

Sosiaalisen osallisuuden edistämisen menetelmiä aikuissosiaalityössä

Ramona Hedman
Sosiaalityö
Kandidaatintutkielma
Avoin yliopisto
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Mia Tammelin
Helmikuu 2021
Sivumäärä: 31

Kandidaatintutkielman tavoitteena on selkiyttää ja jäsentää mitä sosiaalisella osallisuudella tarkoitetaan aikuissosiaalityössä ja millaisia menetelmiä sen edistämiseksi on kirjallisuudessa esitetty. Kandidaatintutkielmassa käytetään sosiaalipoliittista ja yksilön kokemuksellista viitekehystä ja tutkimuskysymyksiä tarkastellaan aikuissosiaalityön näkökulmasta. Sosiaalipoliittinen viitekehys tarjoaa mahdollisuuden tarkastella osallisuutta julkisen vallan tarjoamien palvelujen kautta ja yksilön kokemuksellinen viitekehys mahdollistaa sosiaalisen osallisuuden yksilöllisen kokemuksen huomioimisen palvelujen arvioinnissa ja kehittämisessä. Tutkimusmenetelmänä tässä tutkielmassa käytetään narratiivista kirjallisuuskatsausta.

Tutkielman tulokset osoittavat, että sosiaalisella osallisuudella aikuissosiaalityössä voidaan tarkoittaa sosiaaliin, toiminnallisiin ja taloudellisiin hyvinvoinninlähteisiin kiinnittymistä. Aikuissosiaalityön asiakkailta tämä tarkoittaa esimerkiksi taloudellista hyvinvointia ja ennakoitavuutta, sosiaalista ja toiminnallista toimintakykyä, mielekästä toimintaa sekä mahdollisuutta osallistua palveluidensa suunnitteluun ja kehittämiseen.

Tutkimusaineiston perusteella aikuissosiaalityössä käytetyt sosiaalista osallisuutta edistävät menetelmät on luokiteltu kolmeen tutkimusaineistossa useimmiten esiintyvään kategoriaan: neuvonta ja ohjaus, matalan kynnyksen palvelut sekä työhön aktivoivat menetelmät. Tutkielman tuloksista voidaan päätellä, että aikuissosiaalityön asiakkaiden sosiaalisen osallisuuden edistäminen on merkittävä osa aikuissosiaalityön tehtävää. Sosiaalista osallisuutta edistävät menetelmät ovat moninaisia ja kehittyviä, jonka vuoksi niiden jalkauttamisessa työkäytännöiksi tulee käyttää riittävästi resursseja.

Asiasanat: Aikuissosiaalityö, osallisuus, sosiaalinen osallisuus, menetelmät

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 AIHEEN TAUSTOITUS JA KESKEISET KÄSITTEET	2
2.1 Aikuissosiaalityö	3
2.1.1 Aikuissosiaalityö osallisuuden areenana	4
2.2 Osallisuus	5
2.2.1 Sosiaalisen osallisuuden sosiaalipoliittinen lähestymistapa	7
2.2.2 Sosiaalisen osallisuuden kokemuksellinen lähestymistapa	9
3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSMENETELMÄ	11
3.1 Tutkimustehtävä	11
3.2 Kirjallisuuskatsaus menetelmänä	12
3.3 Tutkimusaineisto	13
4 OSALLISUUS AIKUISSOSIAALITYÖSSÄ TUTKIMUSAINEISTOSSA	16
4.1 Osallisuuden sisällöt aikuissosiaalityössä	16
4.2 Sosiaalista osallisuutta edistävät menetelmät aikuissosiaalityössä	18
4.2.1 Neuvonta ja ohjaus	19
4.2.2 Matalan kynnyksen palvelut	20
4.2.3 Kuntouttava työtoiminta ja sosiaalinen kuntoutus.....	22
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	25
LÄHTEET	29

1 JOHDANTO

Sosiaalityön tehtävänä on tukea asiakkaita heidän erilaisissa elämäntilanteissa ja sillä on merkittävä rooli ihmisten osallisuuden edistämässä sekä yhteiskunnallisen eheyden turvaamisessa. (Karjalainen, Metteri & Strömberg-Jakka 2019, 12) Vaikuttavan asiakastyön näkökulmasta asiakkaan tulee olla osallisena palvelujen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Asiakkaan sosiaalisen osallisuuden kokemus vaikuttaa palveluihin sitoutumiseen ja niiden vaikuttavuuteen. Asiakkaan osallisuuden edistäminen palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa mahdollistaa kestävien tuloksien saavuttamisen, niin asiakkaan, käytettyjen resurssien kuin taloudellisuudenkin näkökulmasta.

Asiakkaan osallisuus on myös sosiaalityön ammattietiikan kannalta tärkeä periaate. Asiakkaan osallistumisen edistämisen velvoite on kirjattu sekä sosiaalialan ammattihenkilön eettisiin ohjeisiin, että sosiaalihuoltolakiin. Talentian sosiaalialan ammattihenkilön eettisiin ohjeisiin (2017, 16, 36) on kirjattu, että osallisuuden edistäminen on osa eettisesti kestävästä toiminnasta ja sosiaalialan ammattihenkilön on rohkaistava asiakkaitaan osallisuuteen. Sosiaalihuoltolakiin (1301/2014) on kirjattu yhdeksi sosiaalihuoltolain tarkoituksiksi vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta. Osallisuus tulee huomioida asiakkaan etua arvioitaessa, tuen tarpeita määriteltäessä sekä sosiaalityötä toteutettaessa. Laki velvoittaa vahvasti huomioimaan osallisuuden sosiaalityössä ja sen voidaan nähdä olevan yksi keskeinen keino eriarvoisuuden, köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisyssä (Raivio & Karjalainen 2013, 12). Osallisuus on vakiinnuttanut asemansa sosiaalityön käsitteenä ja edistäminen on tärkeää niin yhteiskunnallisesti, kuin yksilön tasolla.

Osallisuutta on viime vuosina käsitelty sosiaalityön lisäksi paljon myös politiikassa, julkisessa keskustelussa sekä tieteellisissä tutkimuksissa. Sosiaalinen osallisuus on saanut keskeisen aseman erilaisissa kansainvälisissä ja kansallisissa politiikka-, hyvinvointi- ja kehittämissuunnitelmissa (Leemann 2015, 3). Suomessa sosiaalisen osallisuuden edistäminen on kirjattu tavoitteeksi kolmeen viimeisimpään hallitusohjelmaan, joista viimeisimmässä hallitusohjelmassa sosiaalinen osallisuus huomioidaan aiempia ohjelmia suuremmassa roolissa (Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitos 2020a). Tavoitteena on demokratian, aktiivisen osallistumisen ja hyvinvoinnin lisääminen (Leemann & Hämäläinen 2016, 588–589). Tässä tutkielmassa tarkastelen sosiaalista osallisuutta sosiaalipoliittisesta ja yksilön kokemuksellisesta viitekehyksestä. Sosiaalipoliittinen viitekehys

tarjoaa mahdollisuuden tarkastella osallisuutta julkisen vallan tarjoamien palvelujen ja mahdollisuuksien kautta. Yksilön kokemuksen huomiointi ja arviointi ovat tärkeitä, jotta käyttäjille tarjottavia palveluita kehitetään oikeaan suuntaan; vastaamaan palveluiden käyttäjien todellisia tarpeita. Jatkuva keskustelu sosiaali- ja terveystoimien yhteiskunnallisesta rahoittamisesta pakottaa osaltaan kiinnittämään huomiota siihen, että tarjottavat palvelut ovat tarkoituksenmukaisia ja taloudellisesti kestäviä.

Karjalainen ym. (2019, 71) on todennut Tiekartta 2030 raportissa, että osallistavan ja valtaistavan sosiaalityön osaamista tulee vahvistaa ja konkretisoida työkäytännöiksi. Kandidaatintutkielmassani haluankin selvittää, millaisia erilaisia menetelmiä suomalaisessa kirjallisuudessa esitetään osallisuuden tukemiseksi aikuissosiaalityöhön liittyen. Tutkimusasetelmani vastaa erityisesti kysymykseen siitä, mitä osallisuuden edistämisen menetelmiä kirjallisuudessa esitetään aikuissosiaalityön osalta. Mielenkiintoni aihetta kohtaan heräsi työstäni kunnan aikuissosiaalityössä, jossa on enenevässä määrin ohjattu huomioimaan sosiaalinen osallisuus osana asiakastyötä. Aihe nousee siis käytännön tarpeesta saada lisää tietoa osallisuutta edistävästä työkäytännöistä. Tutkielman kirjallisuuskatsauksessa käytetty lähdekirjallisuus on rajattu vuoden 2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain uudistumisen jälkeen julkaistuihin teoksiin, koska sosiaalihuoltolain muutos toi muutoksia myös toimintatapoihin ja palveluihin. Tarkastelen tutkielmassa osallisuutta sosiaalipoliittisena ja kokemuksellisenä ilmiönä. Kirjallisuuskatsauksen avulla selvitän, millaisia keinoja sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi on suomalaisessa kirjallisuudessa esitetty aikuissosiaalityöhön liittyen.

2 AIHEEN TAUSTOITUS JA KESKEISET KÄSITTEET

Tässä luvussa käsitellään tutkielman keskeisiä käsitteitä ja taustoitetaan tutkielman aihetta. Alussa tarkastellaan aikuissosiaalityötä ja sen asemaa sosiaalisen osallisuuden edistäjänä. Seuraavissa luvuissa tarkastellaan sosiaalista osallisuutta sosiaalipoliittisesta ja kokemuksellisesta viitekehyksestä.

2.1 Aikuissosiaalityö

Aikuisten parissa tehtävää sosiaalityötä on tehty jo sosiaalityön historian alusta lähtien. 2000-luvun alusta alkaen kuntien sosiaalipalveluita alettiin kehittää ja organisoimaa niin kutsutun elämänkaarimallin mukaisesti, jolloin aikuissosiaalityöksi määrittyi lastensuojelun ja gerontologisen sosiaalityön väliin jäävä alue. Aikuissosiaalityöllä tarkoitetaan useimmiten kunnan sosiaalitoimissa tehtävää työtä, vaikkakin aikuissosiaalityötä voidaan toteuttaa monipuolisilla alueilla kunnan, valtion, järjestöjen sekä diakoniatyön toimesta. Vastuu palveluiden järjestämisestä on kunnalla ja valtiolla, mutta palvelut voidaan toteuttaa muutoin kuin julkisina palveluina. Keskeisimpinä aikuissosiaalityön toiminta-alueina voidaan pitää: köyhyyden-, työttömyyden-, asunnottomuuden- sekä päihde- ja mielenterveysongelmien parissa tehtävän työn. (Jokinen & Juhila 2008, 7–8).

Kangas (2011, 15) määrittää aikuissosiaalityön ytimeksi kunnallisen sosiaalityön. Aikuissosiaalityöhön kuuluu asiakkaan tilanteen arvio, muutostavoitteen asettaminen sekä suunnitelmallinen työskentely asiakkaan tilanteen mukaisesti. Juhila (2006, 12–14) on tutkinut sosiaalityön asiakassuhteita ja jäsentänyt ne neljään erilaiseen suhteeseen riippuen niiden tulkitsijoista ja katsontatavoista: liittämisen- ja kontrollisuhteeseen, kumppanuussuhteeseen, huolenpitosuhteeseen ja vuorovaikutuksessa rakentuvaan suhteeseen. Nämä suhteet voivat vaihdella asiakkaan ja hänen tarpeidensa mukaan. Toimijuuden tulee olla keskiössä sekä asiakkaan, että työntekijän osalta.

Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Scheinder, Valtaro & Keto-Tokoi (2017, 31) määrittävät toimijuuden rakentuvan sisäisten ja ulkoisten mahdollisuuksien vuorovaikutuksesta. Sisäisten mahdollisuuksien voidaan nähdä olevan esimerkiksi koulutuksen, synnynnäiset lahjakkuudet ja temperamentin, kun taas ulkoisina mahdollisuuksina voidaan nähdä esimerkiksi kohtuullinen toimeentulo, asuminen ja palvelut. Toimijuuden voidaan nähdä olevan myös tulevaisuuteen orientoitumista, jonka edellytyksenä on osallisuuden kokemus. Toimijuuden voidaankin nähdä olevan osa osallisuutta, jota on määritelty olevan kuulumista sellaiseen kokonaisuuteen, jossa henkilöllä on mahdollisuus erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin, merkityksellisiin vuorovaikutussuhteisiin sekä omaan elämään vaikuttamiseen. (Isola ym. 2017, 19, 31.)

2.1.1 Aikuissosiaalityö osallisuuden areenana

Asiakkuus on sosiaalityön ydinteema ja siinä keskeisenä alueena voidaan nähdä asiakkaiden ja palvelujärjestelmän suhde. Sosiaalityössä on perinteisesti katsottu, että siinä kohtaavat kolmenlaiset toimijat: kansalaiset, asiakkaat ja ammattilaiset. Näiden vuorovaikutukselliset suhteet ovat vaihtelevia ja vuorovaikutuksessa rakentuvia. Toimijakeskeisen sosiaalityön kohteena on asiakkaan arjen kokonaisuus sen erityispiirteineen. Toimijuuden taas voidaan nähdä olevan arjen uudelleen rakentamista ja suhteen luomista ympäröivään yhteiskuntaan ja instituutioihin. Asiakkaan kohtaamisella ja vuorovaikutuksella voi olla hänen toimijuutta laajentavia tai rajaavia vaikutuksia, jonka vuoksi näiden huomiointi on asiakasprosessissa tärkeää. (Laitinen & Niskala 2013, 9–11.)

Sosiaalityössä on merkittävää myös se, millaista osallisuutta asiakkaalle tarjotaan hänen omassa asiassaan, palvelujen kehittämisessä ja laajemmin rakenteellisessa sosiaalityössä. Osallisuuden on sanottu olevan osallistumista syvempi toiminnan muoto, joka edellyttää sitoutumista. Osallisuuteen liittyy vaikuttamisen tavoite ja vastuunotto toiminnasta. Jotta osallisuus sosiaalityössä voi onnistua, vaatii se luottamusta, vuorovaikutusta, avoimuutta ja kokemusta kuulluksi tulemisesta. Erityisesti osallisuuden kokemusten edistäminen tulee huomioida heikoimmassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien kohdalla. (Laitinen & Niskala 2013, 13–14.)

Hokkasen (2013, 55, 64) mukaan yksi sosiaalityön perustehtävistä on asiakkaiden asianajo, jonka tavoitteena on muun muassa sosiaalisesti oikeudenmukaisten tilanteiden saavuttaminen. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistäminen on kirjattu myös sosiaalityön kansainvälisiin eettisiin ohjeisiin. Ohjeessa on huomioitu sosiaalisen osallisuuden liittyvän niin yhteiskuntaan, ihmisiin kuin resursseihinkin. (International Federation of Social workers 2018.) Asiakkaan asianajo voi vaatia asiakkaan toimijuutta vahvistavaa, sosiaalityöntekijän positiivista vallankäyttöä, jolla pyritään poistamaan voimattomuutta aiheuttavia tekijöitä. Asiakkaan asianajolla voidaan näin ollen tarkoittaa esimerkiksi tiedon jakamista, mahdollisuuksien ja tukirakenteiden luomista sekä rakenteisiin vaikuttamista. Asiakkaan toimijuuden korostaminen tukee hänen toimijuuttaan ja valtaistumisen kokemusta. (Hokkanen 2013, 74–75.) Tällaisia tilanteita aikuissosiaalityössä on esimerkiksi ne tilanteet, joissa selvitetään asiakkaan etuisuuksia yhteistyökumppaneiden kanssa tai varmistetaan asiakkaan pääsy hänen tarvitsemiin palveluihin. Hokkasen (2013, 82) mukaan sosiaalityön asianajossa on ensisijaista asiakkaan elämäntilannetta määrittävien rakenteiden, palvelujen ja toimijoiden muuttaminen asiakkaalle suosiollisiksi. Tällöin sosiaalityöntekijä soveltaa sosiaalipoliittista osaamistaan asiakkaan toimijuuden edistämiseksi.

Närhen, Kokkosen ja Matthiesin (2013, 114–115) mukaan hyvinvointipalveluilla on merkittävä rooli kaikkein heikoimmassa asemassa olevien kansalaisten osallisuuden ja osallistumisen vahvistamisessa. Heidän mukaansa suomalaisessa yhteiskunnassa osallisuus ja aktivointipolitiikan keskeisiä tavoitteita on taloudellinen kasvu ja työnteon edistäminen, vaikkakin toivottavaa olisi, että toimijoiden omia tulkintoja aktiivisesta kansalaisuudesta ja osallisuudesta tuettaisiin vahvemmin. Tässä suhteessa tilanteeseen onkin saattanut tulla jo muutoksia Närhen ym. (2013) artikkelin kirjoittamisen jälkeen, koska sosiaalihuoltolakeja uudistettiin pian artikkelin kirjoittamisen jälkeen. Vuonna 2015 voimaantulleessa sosiaalihuoltolaissa asiakkaiden osallisuutta korostettiin aiempaa enemmän. Kiistatta suomalaisessa osallisuus ja aktivointipolitiikassa kuitenkin korostuvat työhön aktivoivat toimenpiteet. Sosiaalityössä asiakkaiden toimijuutta tukee hyvään vuorovaikutussuhteeseen perustuva kattava tilannearvio, tilanteen jäsentäminen ja koko prosessin hahmottaminen (Rostila & Vinnurva 2013, 216). Närhi ym. (2013, 142) on tuonut esille, että mitä kohtaavampia ja räätälöidympiä palvelut ovat, sitä suurempia osallisuuden ja luottamuksen kokemuksia palvelut voivat asiakkailleen tuottaa.

2.2 Osallisuus

Terveiden ja hyvinvointilaitoksen mukaan osallisuus on kuulumista ja kuulluksi tulemistä. Se on osa ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia ja vaikuttaa muun muassa yksilön kokemukseen työkyvystä, psyykkisestä hyvinvoinnista ja yksinäisyydestä. Osallisuuden kokemukset lisäävät hyvinvointia, turvallisuutta sekä uskoa tulevaisuuteen ja omiin mahdollisuuksiin. Osallisuuden avulla pyritään vähentämään eriarvoisuutta, köyhyyttä ja syrjäytymistä. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2020b.) Osallisuuden käsitteen määrittäminen ei ole ongelmattonta ja osallisuus näyttäytyykin eri tavoin lähestymistavasta sekä viitekehyksestä riippuen. Raivio ja Karjalainen (2013, 12–13) on määritellyt osallisuuden olevan ikään kuin kattokäsite erilaisille lähestymistavoille ja näkökulmille. Osallisuus voidaan nähdä sekä tavoitteena että keinona lisätä yhteiskunnallista koheesiota ja tasa-arvoa. Tämän lisäksi sillä voidaan tarkoittaa myös arvotavoitetta ja yksilön osallistumista. Toimintamahdollisuuksien ja toimintakyvyn lisäksi osallisuus on myös yksilön kokemuksellinen tunne. Osallisuuden kokemuksen tunne on subjektiivinen ja se syntyy vuorovaikutusprosessissa. (Raivio & Karjalainen 2013, 13–14.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on määrittänyt osallisuuden kolmeen eri osa-alueeseen:

1. Osallisuus omassa elämässä, jolla tarkoitetaan mahdollisuutta oman näköiseen elämään.
2. Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa, jolla tarkoitetaan mahdollisuutta kuulua itselle tärkeisiin ryhmiin ja vaikuttaa itselle tärkeisiin asioihin.
3. Osallisuus yhteisestä hyvästä, jolla tarkoitetaan mahdollisuutta päästä osaksi yhteisestä hyvästä ja osallistua sen tuottamiseen ja jakamiseen.

(Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020b.)

Isolan ym. (2017, 6) mukaan osallisuus on mahdollisuutta liittyä hyvinvoinninlähteisiin ja merkityksellisiin vuorovaikutussuhteisiin. Lisäksi osallisuuteen liittyy vaikuttamisen mahdollisuus oman elämän kulkuun ja joihinkin yhteisiin asioihin. Osallisuuden kokemus syntyy siitä, että ihminen tulee kuulluksi ja arvostetuksi itsenään ja että hänellä on mahdollisuus itselle sopivaan elämään. Myös yhteisyyden ja merkityksellisten vuorovaikutussuhteiden kokemus on tärkeää osallisuuden kokemuksen mahdollistajana. (Isola ym. 2017, 25.) Osallisuuden huomiointi on merkittävä osa sosiaali- ja terveydenhuollon arvoja (Leemann & Hämäläinen 2016, 587).

Asiakkaiden oikeudesta osallisuuteen on kirjattu useaan sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevaan lakiin. Osallisuudesta on kirjattu muun muassa kuntalakiin (410/2015), lakiin sosiaalihuollon asiakkaiden asemasta ja oikeuksista (812/2000) sekä sosiaalihuoltolakiin (1302/2014). Lakisääteisen perustan lisäksi osallisuuden tukemiselle on useita eettisiä perusteita. Kansainvälisen sosiaalityön eettisiin periaatteisiin on kirjattu yhdeksi sosiaalityön tehtäväksi yksilöiden osallistumisen ja osallisuuden tukeminen sekä työskentelyn yksilöiden syrjäytymisen ja leimaantumisen ehkäisemiseksi (International Federation of Social workers 2018). Myös kansallisesti sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia (2017, 16–17) on sosiaalialan ammattihenkilön eettisiin ohjeisiin kirjannut ammattihenkilön velvollisuuden asiakkaan osallisuuden edistämistä erilaisin keinoin. Tässä ohjeessa osallisuutta pidetään osattomuuden ja syrjäytymisen vastakohtana. Myös Leemann, Kuusio & Hämäläinen (2015, 1) ovat huomioineet syrjäytymisen vastakohtana sosiaalisen osallisuuden. Osallisuus ja sosiaalinen osallisuus ovat käsitteinä osittain päällekkäisiä ja molempia käytetään osallisuuteen liittyvässä kirjallisuudessa. Osallisuuden ja sosiaalisen osallisuuden voidaan siis nähdä hahmottuvan sekä arvotavoitteena, että konkreettisina toimina ja toimenpiteinä, joilla pyritään edistämään tasa-arvoista yhteiskuntaa ja ehkäisemään syrjäytymistä. Keskiössä on yhteiskunnan reunoilla olevien ihmisten ohjaaminen lähemmäs yhteiskunnan palveluita.

Leemannin ym. (2015, 1) mukaan suomalaisessa kirjallisuudessa sosiaalista osallisuutta tarkastellaan usein yksilön kokemusperäisenä ilmiönä, kun taas sosiaalipoliittisessa näkökulmassa sosiaalista osallisuutta tarkastellaan valtion velvollisuutena tukea kansalaisiaan yhteiskunnallisessa osallisuudessa. Molemmat näkökulmat ovat merkittäviä, kun tarkastellaan sosiaalisen osallisuuden edistämisen menetelmiä kunnan aikuissosiaalityössä. Seuraavaksi tarkastelen osallisuuden käsitteä sosiaalipoliittisesta ja kokemuksellisesta näkökulmasta.

2.2.1 Sosiaalisen osallisuuden sosiaalipoliittinen lähestymistapa

Sosiaalinen osallisuus on tärkeä osa kansainvälistä ja kansallista sosiaali-, työllisyys- ja terveyspolitiikkaa. Sosiaalipoliittisesta näkökulmasta katsottuna sosiaalinen osallisuus voidaan käsittää valtion, ja sitä kautta kuntien ja kuntayhtymien, velvollisuudeksi mahdollistaa ja tukea kansalaisia osallistumaan yhteiskuntaan. (Leemann ym. 2015, 1.) Tästä velvollisuudesta johtuen sosiaalipoliittinen näkökulma on tärkeä huomioida silloin, kun tarkastellaan julkisen vallan palveluita, kuten kunnan aikuissosiaalityötä.

Sosiaalisen osallisuuden käsitteen alkujuuret ovat yhteiskuntatieteessä. Sosiaalisen osallisuuden teoreettisessa keskustelussa käytetään usein inklusio ja eksklusio –käsitteparia, kun keskustellaan yhteiskuntatasolla muun muassa kansalaisoikeuksista, yhteiskunnallisesta solidaarisuudesta ja koheesiosta, sosiaalisesta epätasa-arvoisuudesta tai yhteiskunnallisesta osallistumisesta. Sosiaalisten oikeuksien näkökulmasta inklusion voidaan sanoa olevan muun muassa palvelujen ja etujen saatavuutta sekä pääsyä palvelujärjestelmään. Eksklusion voidaan käsittää olevan näistä pois sulkemisena. Inklusio ja eksklusio –käsitteet liittyvät siis vahvasti sosiaalipolitiikkaan ja sosiaaliseen osallisuuteen, jonka käsitettä käytetään usein syrjäytymisen vastatoimena. (Leemann ym. 2015, 1–2.)

Sosiaalisen osallisuuden käsite on lähtöisin 1970- ja 1980- luvun ranskalaisesta yhteiskuntapoliittisesta keskustelusta syrjäytymisen ehkäisyyn liittyen. Ranskasta syrjäytymistä ehkäisevät ideat levisivät vuosien saatossa Euroopan muihin maihin ja Euroopan komissioon. Kansainväliseen sosiaalipolitiikkaan sosiaalinen osallisuus on osaltaan vaikuttanut 1990-luvun puolivälistä lähtien ja Euroopan unionin myötä sosiaalisen osallisuuden käsite tuli osaksi myös suomalaisia yhteiskuntapoliittisia linjauksia. Sosiaalinen osallisuus on siis merkittävässä osassa niin kansainvälisiä- kuin kansallisiakin politiikka-, hyvinvointi- ja kehittämisohjelmia. Sosiaalisen

osallisuuden tärkeyttä osoittaa sen merkittävä asema eri maiden ja järjestöjen ohjelmissa. (Leemann ym. 2015, 3.)

Suomessa sosiaalinen osallisuus on mainittu kolmessa viimeisessä hallitusohjelmassa, joista viimeisimmässä hallitusohjelmassa sosiaalinen osallisuus huomioidaan aiempia ohjelmia suuremmassa roolissa (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2020a). Sosiaalisen osallisuuden huomioiminen sosiaalipoliittisissa ohjelmissa kertoo siitä, että julkinen valta on keskeinen toimija osallisuuden toteutumisessa. Tähän näkökulmaan vastaa hyvin Leemannin ym. (2015, 3) esiin nostama Maailmanpankin (World Bank 2013, XXIV) kuvaus, jonka mukaan sosiaalinen osallisuus on ”prosessi, jossa yksilöiden ja ryhmien ehtoja yhteiskuntaan osallistumiseksi parannetaan” ja edelleen tarkennetaan, että ”prosessi parantaa identiteettinsä perusteella heikommassa asemassa olevien ihmisarvoa, mahdollisuuksia ja kykyä yhteiskuntaan osallistumisessa.” Tätä näkemystä mukaillee myös Isolan ym. (2017, 18) määritelmä osallisuudesta sosiaalipoliittisesta näkökulmasta. Heidän mukaan sosiaalinen osallisuus voidaan nähdä kiinnittymisenä hyvinvoinnin lähteisiin ja yksilön vapautta tavoitella itsensä, yhteisönsä ja yhteiskunnan arvostamia asioita sekä vapaus osallistua resurssien jakamiseen.

Leemannin ym. (2015, 3) mukaan sosiaalisen osallisuuden käsitettä pidetään syrjäytymisen vastakohtana ja sosiaalisen osallisuuden avulla pyritään ehkäisemään syrjäytymistä ja vähentämään köyhyyttä. Keskeistä on yhteiskunnallisesti heikommassa asemassa olevan yksilön tuominen lähemmäs yhteiskunnan toimintoja erilaisten prosessien ja tukitoimien avulla. Sosiaalisen osallisuuden voidaan siis nähdä olevan julkisen vallan turvaamia yhdenvertaisia oikeuksia, mahdollisuuksia ja resursseja osallistua yhteiskunnan toimintaan. Tämä ilmenee esimerkiksi sosiaaliturvan takaamisella tai pääsyllä sosiaali- ja terveystalouteihin sekä työmarkkinoille. Nämä edellä mainitut sosiaalisen osallisuuden osa-alueet kuuluvat aikuissosiaalityölle tyypillisiin tehtäviin. Kananoja (2017a, 44) määrittelee sosiaalityön toimivan valtiollisen ja alueellisen sosiaalipolitiikan kenttien risteyskohdassa, josta käsin he pyrkivät toimimaan asiakkaiden parhaaksi.

Sosiaalityötä voidaan tarkastella sekä sosiaalipoliittisen järjestelmän välineenä, että järjestelmistä riippumattomana ammattina. Sosiaalipoliittisen järjestelmän välineenä sosiaalityö voidaan nähdä palvelujen ja etuuksien toteuttajana. Työ on sidoksissa yhteiskunnan järjestelmiin, lakisääteisten oikeuksien, palvelujen ja etuuksien tuntemiseen ja asiakkaan ohjaamiseen oikeaan palveluun. Jos sosiaalityötä tarkastellaan järjestelmästä riippumattomana ammattina, sen keskeisen osaamisen voidaan nähdä perustuvan yhteiskunnallinen tehtävään sekä sen moraaliin ja etiikkaan.

Sosiaalityöntekijällä tulee lisäksi olla kykyä tunnistaa, analysoida ja käsitellä elämätilanteiden ja toimintaedellytyksien sosiaalisia yhteyksiä. (Kananaja 2017b, 37–38.) Molemmissa tarkastelutavoissa sosiaalityöntekijä on merkittävässä roolissa sosiaalisen osallisuuden edistäjänä. Sosiaalityöntekijä voi olla mahdollistajana palvelujen pääsyssä, mutta se ei takaa vielä osallisuuden kokemusta, joka syntyy osaltaan myös kokemuksellisenä tunteena.

2.2.2 Sosiaalisen osallisuuden kokemuksellinen lähestymistapa

Sosiaalipoliittisen lähestymistavan lisäksi sosiaalista osallisuutta on syytä tarkastella myös yksilön kokemuksellisenä ilmiönä, johon liittyy läheisesti osallisuuden edistämisen eri menetelmät. Näitä sosiaalista osallisuutta tukevia menetelmiä tarkastelen tämän tutkielman myöhemmässä vaiheessa. Osallisuus on poliittisten näkökulmien lisäksi aina yksilöllinen, kokemuksellinen tunne, joka syntyy osallistumisen kautta. Suomalaisessa kirjallisuudessa korostuu sosiaalisen osallisuuden kokemuksellisuus ja se kuvataan usein tunneperäisenä, subjektiivisena kokemuksena, joka syntyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Leemann & Hämäläinen 2016, 590.) Keskeistä osallisuuden kokemuksessa on tunne yhteisöön tai yhteiskuntaan kuulumisesta sekä kokemus vaikutusmahdollisuuksista omaan elämään. Vaikka sosiaalisen osallisuuden kokemusta ei voi tuoda yksilölle ulkopuolelta, voidaan sitä kuitenkin edistää erilaisin toimin. (Leemann ym. 2015, 5.)

Luhtaselan (2009, 6) mukaan osallisuuteen liittyy yksilön valinnanvapaus ja vallan tunne, jotka syntyvät muun muassa vaikutusmahdollisuuksista ja riittävästä tiedonsaannista eri vaihtoehtoihin liittyen. Tieto on merkittävässä osassa yksilön osallisuuden toteutumisessa. Tieto lisää valinnanmahdollisuuksien ja tilanteiden hallinnan tunnetta, jolloin ihminen pystyy aktiivisesti olemaan osallisena asiansa edistämisessä. (Luhtasela 2009, 81). Myös Leemann ja Hämäläinen (2016, 590) ovat nostaneet esille sosiaalisen osallisuuden kokemuksen syntyvän aktiivisesta toimijuudesta ja kokemuksesta omiin asioihin vaikuttamisen mahdollisuuksista. Tähän liittyen herääkin ajatus siitä, että riittävällä tiedon saannilla on suuri merkitys yksilöiden kokonaisvaltaiseen hyvinvoinnin kokemukseen. Jotta yksilö voi sitoutuneesti ja aktiivisesti osallistua, on hänen tiedettävä osallistumisen mahdollisuuksista. Leemann ja Hämäläinen (2016, 590) ovat todenneet, että osallistuminen on prosessi ja keino sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi.

Sosiaalisen osallisuuden kokemuksellisuus vaihtelee, koska kyseessä on subjektiivinen kokemus. Samankaltainen tilanne voi tarkoittaa eri yksilöille hyvinkin erilaisia osallisuuden ja osattomuuden kokemuksia. Onkin sanottu, että yksilö joka osallistuu vain vähän, voi kokea itsensä enemmän

osalliseksi kuin toinen, joka osallistuu paljon. Sosiaalisen osallisuuden tunne syntyy konkreettisissa vuorovaikutustilanteissa sekä johonkin kuulumisen tunteesta ja toiminnasta. Toiminta voi tapahtua eri tasoissa ja sisällöissä. Yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisen lisäksi sosiaalinen osallisuus on omakohtaista sitoutumista ja sitä kautta vaikuttamista ja vastuunottamista omasta asiastaan. (Leemann ja Hämäläinen 2016, 590). Näen, että sosiaalityön osallistavalla ja motivoivalla työskentelyllä yksilöitä voidaan tukea tällaiseen osallisuuden kokemukseen. Yksilöiden myönteiseen kokemukselliseen tunteeseen vaikuttaa sosiaalityön arvot joihin kohtaamiset perustuvat. Keskeinen sosiaalityönarvo on ihmisarvon kunnioittaminen. Tätä voi ilmentää asiakastyössä vuorovaikutuksellinen kohtaaminen, jossa yksilö voi tuntea tulleensa kohdatuksi arvokkaasti, kokea tulleensa kuulluksi sekä saaneensa mahdollisuuden vaikuttaa oman tilanteensa käsittelyyn. (Kananoinen 2017c, 169–179.) Nämä kokemukselliset seikat liittyvät kiinteästi osallisuuden kokemukseen ja arvotavoitteeseen.

Osallisuuden arvotavoitetta on avattu Talentian sosiaalialan ammattihenkilön eettisissä ohjeissa (2017, 16–17). Ohjeessa korostetaan osallisuuden olevan yksilön tunne osallisuudesta. Osallisuuden tunteen voidaan katsoa kehittyvän voimaantumisen ja valtaistumisesta, tasavertaisesta toimijuudesta sekä yksilön asiantuntijuuden hyväksymisestä ja hyödyntämisestä hänen omissa asioissaan. Ohjeistuksessa korostetaan yksilön oikeutta saada tietoa itseä koskevissa asioissa sekä vaikuttamisen ja mielipiteen ilmaisemisen mahdollisuudesta näihin liittyen.

Itsemääräämisoikeus ja osallisuus kytkeytyvät toisiinsa ja yksilöllä on oltava mahdollisuus yhteistyössä sosiaalialan ammattilaisen kanssa valita hänen elämäänsä vaikuttavat toimenpiteet. Valintoihin liittyen sosiaalialan ammattilaisen tulee tuoda esille ratkaisuihin liittyvät seuraukset, mahdollisuudet, haitat ja uhkat. (Talentia 2017, 17.) Myös sosiaalihuoltolain (1301/2014) 4§ ja 6§ viittaavat ammattihenkilön velvollisuuteen antaa riittävää tietoa asiakkaalle hänen asiassaan, jotta niiden pohjalta tehdyt toimenpiteet olisivat asiakkaan edun mukaisia. Voidaan siis ajatella, että asiakkaan mielipide ja vaikuttamismahdollisuudet on huomioitava jatkuvasti asiakastyössä ja niillä on merkittävä vaikutus sosiaalisen osallisuuden kokemukseen. Yhteenvedona sosiaalisen osallisuuden kokemuksesta voidaan todeta, että se on kokemusperäinen tunne, joka syntyy vuorovaikutuksessa. Kokemusperäiseen tunteeseen liittyy yksilön kokemus yhteenkuuluvuudesta ja vaikuttamisen mahdollisuuksista. Jotta yksilö voi tehdä hänelle merkittäviä valintoja tulee hänen tietää vaihtoehtoista ja niistä tulee hänelle kertoa hänen ymmärtämällä tavalla. Sosiaalityö toimii usein yksilön ja yhteiskunnan välisenä linkkinä ja pyrkii monin eri menetelmin tukemaan yksilöiden kiinnostamista yhteiskuntaan. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSMENETELMÄ

Tässä luvussa käsitellään tutkielman tutkimuskysymyksiä, tutkimusasetelmaa, tutkimusmenetelmää sekä tutkimukseen liittyvää tiedonhakuprosessia. Tutkielmassa käytetään osallisuuden sosiaalipoliittista ja kokemuksellista viitekehystä ja niitä tarkastellaan aikuissosiaalityön näkökulmasta.

3.1 Tutkimustehtävä

Aikuissosiaalityössä tarvitaan erilaisia menetelmiä asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaamiseksi ja sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi. Tämän tutkielman tavoitteena on tarkastella sosiaalista osallisuutta ja sen edistämisen menetelmiä aikuissosiaalityön näkökulmasta. Tutkielman tutkimuskysymykset ovat:

1. Mitä osallisuudella tarkoitetaan kunnan aikuissosiaalityössä?
2. Millaisia menetelmiä osallisuuden edistämiseksi aikuissosiaalityössä on tutkimuksissa ja raporteissa esitetty?

Sosiaalityön arvopohja perustuu ihmisarvolle, ihmisoikeuksille ja sosiaaliselle oikeudenmukaisuudelle. Sosiaalialan ammattieettisessä ohjeessa (Talentia 2017, 7) on todettu, että sosiaalialan ammattilaisen yhtenä eettisenä periaatteena on osallisuuden huomioiminen työssään. Osallisuuden edistämisen nähdään muun muassa olevan yksi eettisesti kestävä keino tasapainottaa yksilön ja yhteiskunnallisen vallan välistä epätasapainoa.

Sosiaalityön arvojen lisäksi asiakkaiden osallisuutta ja sen tukemista määrittää suomen lainsäädäntö. Asiakkaiden asemasta ja oikeudesta osallisuuteen on säädetty muun muassa kuntalaissa (365/1995), laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) sekä sosiaalihuoltolaissa (1302/2014). Sosiaalihuoltolakiin on kirjattu lain yhdeksi tavoitteeksi eriarvoisuuden vähentämisen ja osallisuuden edistämisen. Sen lisäksi sosiaalihuoltolain (1302/2014) 4§ on kirjattu, että asiakkaan etu on huomioita sosiaalihuollossa niin, että se muun muassa mahdollistaa osallistumisen ja omiin asioihin vaikuttamisen sekä osallisuutta edistävän toiminnan. Saman lain 15§ mukaan sosiaalityön, sosiaaliohjauksen ja sosiaalisen kuntoutuksen tulee edistää yksilöiden ja perheiden osallisuutta.

Lähteisen ja Hämeen-Anttilan (2017, 66–67) mukaan sosiaalihuoltolain mukaisten sosiaalipalveluiden avulla edistetään asiakkaiden sosiaalista hyvinvointia, turvallisuutta ja osallisuutta. Mitä tällä osallisuudella ja sen edistämisellä sitten tarkoitetaan aikuissosiaalityössä ja millaisia menetelmiä osallisuuden edistämiseksi käytetään?

Työssäni kaupungin aikuissosiaalityössä, on enenevässä määrin ohjattu huomioimaan työskentelyssä asiakkaiden osallisuus ja osallisuuden tukeminen, ja osallisuutta koskevat tavoitteet on kirjattu myös kaupunkistrategiaan. Osallisuuden ja sen edistämisen voidaan siis nähdä olevan merkittävässä asemassa sekä yksilöllisestä, että yhteiskunnallisesta näkökulmasta katsottuna. Työssäni olen päässyt tutustumaan osallisuuden edistämiseen ryhmämuotoisen toiminnan kautta. Olen osallistunut osallisuutta edistävän asiakasraadin toimintaan sekä nuorten miesten päihteettömyyttä edistävän ryhmän ohjaukseen. Ryhmämuotoisen toiminnan lisäksi haluan selvittää, mitä muita osallisuuden tukemisen menetelmiä aikuissosiaalityössä käytetään. Aihe valikoitui käytännön tarpeesta saada lisää tietoa osallisuutta edistävästä menetelmästä.

3.2 Kirjallisuuskatsaus menetelmänä

Tutkielmassa on tavoitteena selvittää, miten osallisuutta on määritelty aikuissosiaalityössä ja millaisia osallisuuden edistämisen menetelmiä aikuissosiaalityöhön liittyen on kirjallisuudessa ja tutkimuksissa esitetty vuoden 2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain uudistumisen jälkeen. Uudessa sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) korostetaan aiempaa enemmän asiakaslähtöisyyttä ja osallisuutta, jonka vuoksi aineiston rajaaminen vuosille 2015 – 2020 on perusteltua. Aineistoa käydään läpi kirjallisuuskatsauksen avulla. Kirjallisuuskatsausta voidaan luonnehtia systemaattiseksi ja toistettavaksi metodiksi, jota käytetään aiempien tutkimusten yhdistämiseen, arviointiin ja yhteenvetoon. (Fink 2005, 3). Myös Salmisen (2011, 4) mukaan kirjallisuuskatsaus on kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen metodin yhdistelmä, jossa niin sanotusti tutkitaan aiempia tutkimuksia ja kootaan tutkimuksien tuloksia, jotka toimivat pohjana uusille tuloksille. Kirjallisuuskatsauksen avulla pystytään siis rakentamaan kokonaiskuvaa tietystä aihealueesta.

Kirjallisuuskatsaustyyppit voidaan Salmisen (2011, 6) mukaan jakaa karkeasti kolmeen: kuvailevaan kirjallisuuskatsaukseen, systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen ja meta-analyysiin. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yksi yleisimmin käytetyistä kirjallisuuskatsauksen tyypeistä. Sen avulla pystytään kuvaamaan ja tarvittaessa luokittelemaan tutkittavaa aineistoa laaja-alaisesti. Käytetyt

aineistot voivat olla laajoja, eikä aineiston valintaa rajaa tarkat metodiset säännöt. Myös tutkimuskysymykset voivat olla systemaattista kirjallisuuskatsausta ja meta-analyysia väljemmät. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus voidaan toteuttaa narratiivisena tai integroitavana katsauksena. Tässä tutkimuksessa käytetään narratiivista katsausmenetelmää, jonka avulla pystytään rakentamaan kokonaiskuva valitusta asiakokonaisuudesta. (Salminen 2011, 6–7.)

Narratiivinen kirjallisuuskatsaus on metodisesti kevyin kirjallisuuskatsauksen muoto. Sen tavoitteena on luoda helppolukuinen kuva asiakokonaisuudesta. Narratiivinen kirjallisuuskatsaus voidaan jakaa kolmeen toteuttamistapaan: toimitukselliseen, kommentoivaan ja yleiskatsaukseen. Toimituksellisessa ja kommentoivassa yleiskatsauksessa tavoitteena on usein johdatella tietyn teeman äärelle ja herättää keskustelua teemasta. Näissä voi korostua kirjoittajan oma panos, eikä katsaus välttämättä tähtää objektiivisuuteen. Yleiskatsauksen tavoitteena taas voidaan pitää aiemmin tehtyjen tutkimusten tulosten tiivistämistä, joka perustuu laajempaan toteuttamisprosessiin. Analyysin muoto on kuvaileva synteesi, jonka yhteenveto on tehty ytimekkäästi ja johdonmukaisesti. (Salminen 2011, 6–7.) Tämän narratiivisen kirjallisuuskatsauksen yleiskatsauksellisella toteuttamistavalla voidaan saada tutkittavasta aiheesta laaja ja ajantasainen kuva, jonka vuoksi se sopii tämän tutkielman toteutukseen.

Kirjallisuuskatsauksen luotettavuutta voidaan arvioida sen systemaattisuuden, avoimuuden, kattavuuden ja toistettavuuden perusteella. Siinä tulee käyttää relevantteja lähteitä ja tietokantoja ja lukijan tulee pystyä arvioimaan sekä aineistoa ja tutkijan tekemiä valintoja. Aineiston tulee myös olla riittävän kattava ja tutkimuksen tulee olla toisen tutkijan toimesta toistettavissa. (Fink 2005, 17.) Narratiivisessa kirjallisuuskatsauksessa tutkimusaineiston hankintaan ei käytetä erityisen systemaattista seulaa. Sen avulla on kuitenkin mahdollista tuottaa ajantasaista tietoa ja luoda niistä johtopäätöksiä. (Salminen 2011, 7.) Tämän tutkielman aineistonkeruu on kuvattu seuraavassa luvussa.

3.3 Tutkimusaineisto

Tutkielman toteuttamisessa mukailin Finkin (2005, 54) kirjallisuuskatsauksen mallia, vaikka jokaista tutkimuksen vaihetta ei toteutettu mallin mukaisesti. Tämän mallin mukaisesti kirjallisuuskatsauksen vaihteita ovat: tutkimuskysymyksen asettaminen, kirjallisuuden ja tietokantojen valinta, hakutermin valinta, käytännön ja metodologisten seulojen asettaminen, katsauksen tekeminen sekä tulosten

syntetisointi. Tutkimus aloitettiin tutkimuskysymysten asettamisesta ja aineistojen kartoittamisesta. Tutkimuskysymykset tarkentuivat hieman tutkimuksen edetessä. Aineiston hakuun käytettäviksi sähköisiksi viitetietokannoiksi valikoitui Jyväskylän yliopiston [www.jyu.fi](http://www.jyu.fi/finna) -hakupalvelua, Helsingin kaupunginkirjaston www.helmet.fi -hakupalvelua, Google Scholar hakupalvelua sekä julkaisuarkisto Julkaria. Hakupalveluissa käytettiin hakutermeinä ja näiden yhdistelminä sanoja: ”osallisuus”, ”sosiaalinen osallisuus”, ”aikuissosiaalityö”, ”menetelmä”, ”involvement” ja ”social work with adults”.

Tutkimuksen aineisto on rajattu kolmen kriteerin perusteella, joita olivat ajankohtaisuus, laatu ja relevanssi. Aineiston haku rajattiin vuosiin 2015–2020. Aineiston rajaaminen ajallisesti oli tärkeää, koska osallisuus korostuu vuonna 2015 voimaan tulleessa sosiaalihuoltolaissa. Aineiston ulkopuolelle jätettiin aineistot, jotka käsittelivät ensisijaisesti lapsen osallisuuden kokemuksia. Tämän lisäksi aineiston ulkopuolelle rajattiin opinnäytetyöt, kandidaatintutkielmat sekä pro gradu tutkielmat. Aineiston relevanssia arvioitiin sen perusteella, että onko tutkimuksessa kuvailtu suomalaista aikuissosiaalityötä ja siihen liittyen osallisuutta. Näillä aineistonkeruun kriteereiden perusteella tutkimukseen valikoitui aineistoksi kolme Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperia, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti, Sosiaali- ja terveysministeriön raportti, yksi Yhteiskuntapolitiikka lehden artikkeli sekä yksi sosiaalityötä käsittelevä teos, josta on valittu tutkielmaan soveltuvat artikkelit. Seuraavaksi lueteltu käytetty aineisto:

Osallistavaa aikuissosiaalityötä: Osallistavan sosiaaliturvan kuntakokeilun tulokset. (Kivipelto (toim.) 2020) Terveiden ja hyvinvoinnin julkaisu, jossa kuvataan vuosien 2018–2019 välisenä aikana osallistavan sosiaaliturvan kokeiluun osallistuneiden kuntien osallistavan sosiaaliturvan mallien sisältöä ja arvioidaan niiden vaikuttavuutta. Osallistavan sosiaaliturvan kokeilun tavoitteena oli etsiä ratkaisuja pitkäaikaistyöttömien osallisuuden ja työllistymisen parantamiseksi sekä toimeentulotarpeen vähentämiseksi. Yhtenä tavoitteena oli myös se, että sosiaalityössä voitaisiin tehdä työvoima- ja yrityspalveluihin kuuluvia suunnitelmia ja päätöksiä.

Tiekartta 2030: Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys (Karjalainen, Metteri & Strömberg-Jakka 2019) on Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu, jonka tavoitteena oli kirkastaa sosiaalityön tulevaisuuden näkymiä sekä antaa toimenpide-ehdotuksia sosiaalityön tehtäviin liittyen. Tulevaisuus selvityksessä huomioidaan sosiaalityön merkitys osallisuuden edistäjänä sekä arkipäivän sujuvuuden ja yhteiskunnan sosiaalisen eheyden turvaajana.

Sosiaalityön käsikirja 2017 (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2017), on sosiaalityön teos, joka kokoaa keskeisen tiedon sosiaalityöstä. Se on kattava ja monipuolinen kuvaus sosiaalityön kokonaisuudesta: siitä, mikä työtä ohjaa ja kehystää, miten alalle koulutaudutaan sekä miten työtä johdetaan, tutkitaan, kehitetään ja valvotaan. Teoksesta on käytetty aineistotarpeen kannalta sopivimmat artikkelit: Aulikki Kananojan *Sosiaalityö ammattina* (s. 27–32), Martti Lähteisen & Lotta Hämeen-Anttilan Sosiaalihuollon lainsäädäntö (s. 48–93), Aulikki Kananojan *Asiakastyön yleiset lähtökohdat sosiaalialalla* (s. 173–192), Aulikki Kananojan ja Pirjo Marjamäen *Neuvonta ja ohjaus yleisinä sosiaalipalveluina* (s. 208–215) ja Pekka Karjaisen *Aikuissosiaalityö* (s. 247–259).

Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! Yhteiskehittäen vaikuttavampaa sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishankkeen (SOSKU) 2015 – 2018 loppuraportti (Raivio 2018) on Terveiden ja hyvinvointilaitoksen julkaisu, jossa esitetään valtakunnallisen sosiaalisen kuntoutuksen SOSKU-hankkeen kehittämistyötä ja keskeisimpiä tuloksia. Hankkeen tavoitteena oli selkeyttää ja yhtenäistää sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvää ymmärrystä ja valtakunnallista toimeenpanoa sekä edistää heikoimmassa työmarkkina-asemassa tai työelämän ulkopuolella olevien työ- ja toimintakykyä ja sosiaalista osallisuutta.

Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi. Kyselytutkimuksen tuloksia (Leemann, Isola, Kukkonen, Puromäki, Valtari & Keto-Tokoi 2018) on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperi, jonka tavoitteena oli koota sosiaalisen osallisuuden edistämisen kehittämishankkeen – Sokran, sosiaalisen osallisuuden ja köyhyyden torjunnan hankkeisiin osallistuneiden henkilöiden kokemuksia osallisuudesta, hyvinvoinnista, terveydestä ja elinoloista.

Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Scheider, Valtari & Keto-Tokoi 2017) on Terveiden ja hyvinvointilaitoksen työpaperi, jossa tarkastellaan heikoimmassa asemassa olevien henkilöiden osallisuutta pääasiassa sosiaalipoliittisesti ja sosiaalipsykologisesti. Tutkielmassa luodaan ehdotus osallisuuden viitekehyyksi sekä vastataan siihen, millaisia voi olla hyvinvointia lisäävä yhteiskuntapolitiikka, palvelut ja yhteinen toiminta.

Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä (Leemann & Hämäläinen 2016) on Yhteiskuntapolitiikka lehdessä (81, 2016:5) julkaistu artikkeli, jonka tavoitteena on asiakasosallisuuden, sosiaalisen osallisuuden ja matalan kynnyksen palveluiden käsitteitä. Artikkelin liittyy aktiiviseen työllisyyspolitiikkaan ja syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn.

4 OSALLISUUS AIKUISSOSIAALITYÖSSÄ TUTKIMUSAINEISTOSSA

Tässä luvussa käsitellään kirjallisuuskatsauksen tuloksia. Tulosluvun ensimmäisessä osassa vastataan tutkimuskysymykseen mitä osallisuudella tarkoitetaan aikuissosiaalityössä ja seuraavassa osassa vastataan tutkimuskysymykseen, millaisia menetelmiä osallisuuden edistämiseksi aikuissosiaalityössä on esitetty. Kirjallisuuskatsauksen tuloksia tarkastellaan sosiaalipoliittisesta ja yksilön kokemuksellisesta viitekehystä. Sosiaalipoliittinen viitekehys tarjoaa mahdollisuuden tarkastella osallisuutta julkisen vallan tarjoamien mahdollisuuksien kautta ja yksilön viitekehys siitä näkökulmasta, että vastaako kehitettävät palvelut käyttäjien todellisia tarpeita.

4.1 Osallisuuden sisällöt aikuissosiaalityössä

Lähteisen ja Hämeen-Anttilan (2017, 66–67) mukaan osallisuudella tarkoitetaan sosiaalihuoltolaissa yhteenkuulumisen ja osallisuuden tunnetta sekä mahdollisuuksia toimia ja vaikuttaa omissa asioissa, yhteisössä ja yhteiskunnassa. Aikuissosiaalityö on osa sosiaalipalveluita ja sosiaalipalveluiden tavoitteena on edistää osallisuutta muun muassa tukemalla yksilön, perheen ja yhteisön toimintakykyä. Yksilöiden ja heidän lähiyhteisöjen toimintakykyä ja osallisuutta edistetään erilaisin keinoin heidän arkeaan tukemalla. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 69–70, 73.)

Kivipelto, Karjalainen, Koponen & Liukko (2020, 13) on määritellyt aikuissosiaalityöhön liittyvän osallisuuden olevan aktiivinen termi, jolla viitataan henkilön osallistumiseen ja vaikuttamiseen hänelle merkityksellisten suhteiden ja verkostojen kautta. Osallisuus ymmärretään myös osana valtaistumista, jolla tarkoitetaan sitä, että henkilöllä on itsemääräämisoikeus, valta ja mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin sekä oikeudet toimia täysivaltaisesti sosiaalisissa suhteissa. Valtaistumiseen aikuissosiaalityössä liittyy asiakkaan ja työntekijän ymmärrys tavoitteista ja niiden saavuttamiseen vaikuttavista tekijöistä. Aikuissosiaalityön rooli valtaistamisessa voi olla esimerkiksi yksilön vahvistamista, yhteisöllisten muutoksien tekeminen, rakenteisiin vaikuttaminen, tai näitä kaikkia. Kivipelto ym. (2020, 10–11) on tuonut esille, että aikuissosiaalityötä on kehitetty muun muassa osallistavan sosiaaliturvan kokeilulla, jossa tavoitteellisesti kehitettiin osallistavia ja valtaistavia työtapoja. Näillä työtavoilla pyritään vahvistamaan asiakkaan toimintaa, ymmärrystä ja toimintamahdollisuuksia. Osallistavan sosiaaliturvan kokeilu liittyi edellisen hallitusohjelman

tavoitteisiin etuuksien vähentämisestä ja työllisyyspolkujen tukemisesta. Kyseessä voidaan siis katsoa olevan työhön aktivoivat toimenpiteet. (Kivipelto ym. 2020, 10.)

Karjalainen, Metteri ja Strömberg-Jakka (2019, 70) on määritellyt osallisuutta yleisesti ihmisen sosiaalisena, toimintakyvyllisenä ja taloudellisena hyvinvointina. Karjalainen ym. (2019, 10) ovat käyttäneet aikuisten kanssa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvityksessään hyödyksi aiemmin esitettyä Kivipellon ym. (2019) kirjoittamaa osallistavan sosiaaliturvan kuntakokeilun määritelmää osallistavasta ja valtaistavasta sosiaalityöstä. Karjalainen ym. (2019, 70) tuo esille, että aikuissosiaalityön osallisuus ja valtaistuminen voidaan nähdä olevan seurausta muun muassa ymmärryksen lisääntymisestä, räätälöidyistä toimintakokonaisuuksista ja sosiaalisten suhteiden tukemisena ryhmissä, yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Raivion (2018, 32) mukaan osallisuus voidaan nähdä yksilöllisten toimintamahdollisuuksien lisäksi yksilön kokemuksena, joka syntyy, kun yksilö kokee kuuluvansa itselleen merkityksellisiin ryhmiin ja yhteisöihin. Ryhmiin ja yhteisöihin kuuluminen mahdollistaa hyväksytyksi tulemisen tunteen sekä vaikuttamisen mahdollisuuden. Yhteiskunnallisella tasolla osallisuus nähdään mahdollisuuksien ja oikeuksien toteutumisena.

Leemann ym. (2018, 12–13) on määrittänyt osallisuuden tilana, joka muodostuu saatavilla olevista resursseista, inhimillisistä ja elämää turvaavista tarpeista ja toiminnasta. Keskeisimpiin osa-alueisiin he lukevat erityisesti toiminnan ja ihmisten välisessä toiminnassa rakentuvan merkityksellisyyden (Leemann ym. 2018, 28). Aikuissosiaalityössä edellä mainitut osa-alueet voidaan nähdä käsittävän esimerkiksi kohtuullisen toimeentulon, harrastus- ja sivistysmahdollisuudet, vuorovaikutussuhteet sekä mielekkään työn ja toiminnan. Merkityksellisyyden kokemukset, inhimilliset tarpeet, kuten turva, vapaus ja osallistuminen, sekä koettu hyvinvointi ja riittävä toimeentulo ovat kytköksissä osallisuuden kokemukseen. Myös Isola ym. (2017, 18–19) määrittävät osallisuuden kokemusta samankaltaisesti yksilön kiinnittymisenä hyvinvoinnin lähteisiin, osallistumisena resurssien jakamiseen ja inhimillisten tarpeiden tyydyttymisenä. Tämä lisäksi he toteavat, että osallisuuden ehto, kuuluminen sellaiseen kokonaisuuteen, jossa pystyy vaikuttamaan oman elämän kulkuun, toteutuu silloin, kun yksilöllä on mahdollisuus liikkua menneen, tulevan ja utopian välillä. Tämä voidaan mielestäni nähdä aikuissosiaalityössä esimerkiksi yksilön voimaantumisenä ja sen myötä ilmenevänä tulevaisuuteen suuntautumisena ja erilaisten mahdollisuuksien näkemisenä.

Leemann ja Hämäläinen (2016, 586) nostaa artikkelissaan esille osallisuuden merkityksen osana demokratiaa. Paikallisten palveluiden ja palveluprosessien kehittämiseen voidaan käyttää kansalaisten osallistumista. Vaikuttamisen on jo aiemmin todettu olevan vahvasti kytköksissä yksilön

osallisuuden kokemukseen (mm. Raivio 2018). Sen lisäksi palveluiden käyttäjien osallistaminen ja vaikuttamisen mahdollistaminen palveluiden kehittämiseen on perustelua muun muassa palvelujärjestelmän ja asiakaslähtöisyyden lisääntymisellä (Leemann & Hämäläinen 2016, 587). Asiakasosallisuus voidaan jakaa asiakkaan osallistumiseen ja osallisuuteen, joihin molempiin liittyy voimaantuminen, kumppanuus ja vaikuttaminen. Osallistumiseen verrattuna osallisuus sisältää päätöksentekoon ja palveluprosessiin vaikuttamisen lähtökohdan. Palvelujärjestelmässä asiakasosallisuus voidaan jakaa eri osallisuusasteisiin palautteen antajasta aina palvelujen johtajaan. Lisäksi asiakasosallisuus voidaan jakaa kahteen eri ulottuvuuteen, joissa toisessa asiakas keskittyy omiin palveluihin vaikuttamiseen ja toisessa hän voi osallistua palveluiden suunnitteluun yleisemmällä tasolla. (Leemann & Hämäläinen 2016, 588.) Aikuissosiaalityön näkökulmasta Leemannin ja Hämäläisen (2016) osallisuuden määrityksien voidaan nähdä olevan kytköksissä asiakkaan omaan asiaan ja palvelujärjestelmään vaikuttamisen mahdollisuuksina.

Tutkimusaineiston perusteella osallisuudella aikuissosiaalityössä voidaan tarkoittaa sosiaalisiin, toiminnallisiin ja taloudellisiin hyvinvoinninlähteisiin kiinnittymistä. Nämä osa alueet sisältävät muun muassa mielekkään toiminnan, resurssien riittävyyden, vuorovaikutuksen, ymmärryksen lisääntymisen sekä vaikuttamisen itseään ja palveluita koskeviin kokonaisuuksiin. Aikuissosiaalityön asiakkailla nämä voivat tarkoittaa esimerkiksi taloudellista hyvinvointia ja ennakoitavuutta, sosiaalista ja toiminnallista toimintakykyä, mielekästä toimintaa sekä mahdollisuutta osallistua palveluidensa suunnitteluun ja kehittämiseen. Aikuissosiaalityön asiakkuus perustuu aina vuorovaikutukselle, jonka vuoksi osallisuuden kokemukseen vaikuttaa myös luottamus, ymmärrys ja mahdollisuuksien luominen. Seuraavassa luvussa tarkastelen niitä osallisuuden edistämisen menetelmiä, joita tutkimusaineistossa on esitetty.

4.2 Sosiaalista osallisuutta edistävät menetelmät aikuissosiaalityössä

Karjalaisen (2017, 249) mukaan sosiaalityön työmenetelmille on ominaista vakiintuneisuus ja siirrettävyys. Sosiaalityön työmenetelmien määritelmässä on yleensä kolme elementtiä: järjestelmällisyys, tavoitteellisuus ja toistettavuus. Tutkimusaineiston perusteella aikuissosiaalityössä toteutettavia sosiaalista osallisuutta tukevat menetelmät on tässä tutkimuksessa luokiteltu kolmeen tutkimusaineistossa useimmiten esiintyvään kategoriaan. Tutkimusaineistossa käsitellyt menetelmät luokiteltiin seuraaviin luokkiin: neuvonta ja ohjaus, matalan kynnyksen palvelut sekä työhön aktivoivat menetelmät.

4.2.1 Neuvonta ja ohjaus

Neuvonnalla ja ohjauksella on merkittävä rooli yksilön osallisuuden toteutumisessa. Jotta yksilö voi osallistua ja vaikuttaa omaan asiaansa, on hänen tiedettävä käytettävissä olevien etuisuuksien ja palveluiden vaihtoehtoista. Kananojan ja Marjamäen (2017, 208) mukaan palvelujärjestelmä kehittyy jatkuvasti laajemmaksi ja monipuolisemmaksi, jonka vuoksi ohjauksen ja neuvonnan tarve korostuu. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 6§ mukaan kunnalla on velvollisuus järjestää hyvinvointia tukevaa neuvontaa ja ohjausta. Neuvonnan ja ohjauksen velvollisuudesta säädetään myös muissa säännöksissä ja esimerkiksi hallintolain (434/20013) mukaan viranomaisilla on neuvontavelvollisuus (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 75).

Neuvonnalla voidaan tarkoittaa tietyssä asiassa tukemista ja auttamista, kun taas ohjauksen voidaan katsoa lähtökohtaisesti olevan neuvontaa laajempaa toimintaa. Asiakkaan oikeuksista ja velvollisuuksista tiedottaminen ja neuvonta ovat tärkeä osa sosiaalityöntekijän tehtävää ja sillä pystytään tukemaan asiakkaiden hyvinvointia ja osallisuutta edistäviä valintoja ja toimintatapoja. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 74–75.) Asiakaslähtöisyys on yksi sosiaalihuoltolain (1301/2014) keskeisimmistä periaatteista. Asiakaslähtöisessä toiminnassa asiakas osallistuu palveluidensa suunnitteluun yhdessä palvelutarjoajan kanssa. Jotta asiakaslähtöisyys voi toiminnassa toteutua, on asiakkaan saatava hyvää palvelua ja kohtelua sekä neuvontaa ja ohjausta yksilölliseen tilanteeseensa liittyen. (Lähteinen & Hämeen-Anttila 2017, 67, 70.)

Leemann ym. (2018, 16, 32) ovat tutkimuksessaan tuoneet esille, että osallisuuden kokemukseen vaikuttaa se, että yksilöt pystyvät vaikuttamaan oman elämän kulkuun. Oman elämäkulkuun vaikuttaminen vaatii tietoa erilaisista vaihtoehtoista ja ymmärrystä itselleen ja ympärillään tapahtuvista asioista. Tiedonpuute palveluista ja etuisuuksista voi vaikuttaa yksilön toimintakyvyn lisäksi hänen taloudelliseen tilanteeseen (Kivipelto ym. 2020, 5). Useassa tutkimuksessa (mm. Isola ym. 2017; Karjalainen 2017; Leemann ym. 2018; Karjalainen ym. 2019) on todettu, että yksilön taloudellinen tilanne ja resurssit vaikuttavat osallisuuden kokemiseen, jonka vuoksi etuisuuksista tiedottaminen ja taloudellista tilannetta edistävästä toimenpiteistä annettava neuvonta on merkittävää yksilön hyvinvoinnin ja osallisuuden kokemuksen kannalta. Neuvonta ja ohjaus ovat oleellinen osa yksilön osallisuuden kokemuksessa myös autonomian ja vaikuttamisen kannalta. Kun yksilö käsittää häntä koskevan informaation ja tilanteeseensa liittyvät mahdollisuudet, hän pystyy ottamaan itseä koskevat asiat haltuun, vastuun niistä ja vaikuttamaan niihin (Isola ym. 2017, 25).

Neuvontaa ja ohjausta voidaan antaa eri intensiivisyydellä asiakkaan tarpeen mukaan. Erilaisia käytäntöjä neuvonnan ja ohjauksen antamiseksi on useita. Neuvonta ja ohjaus voidaan toteuttaa esimerkiksi seuraavissa muodoissa. Yleinen sosiaalihuoltoa ja sosiaalipalveluja antava tieto, jota on saatavilla valtakunnallisesti ylläpidetyistä lähteistä, kuntien ja sosiaaliturvainstituutioiden verkkosivuilta sekä muista yleisistä tietolähteistä. Yksilöllinen neuvonta ja ohjaus ilman asiakkuutta on tarpeen silloin, kun yleinen tieto ei riitä, mutta tilanne ei kuitenkaan vaadi asiakkuuden aloittamista palveluissa. Tällaista tietoa on saatavilla esimerkiksi kuntien informaatiopisteistä ja kolmannen sektorin palveluista. Yksilöllinen neuvonta ja ohjaus, johon liittyy asiakkuus, antaa lähtökohdan yksilölliselle työskentelylle asiakkaan ja ammattilaisen välillä. Asiakkuuden intensiivisyys vaihtelee ja sitä määrittää asiakkaan tarve. Tulevaisuudessa neuvonta ja ohjaus tulee olemaan tiivis osa sosiaali- ja terveysalan kokonaisuutta ja sitä voidaan toteuttaa monissa muodoissa esimerkiksi palvelujen yhteydessä tai mobiilipalveluina. Erilaiset matalankynnyksen palvelut tulevat todennäköisesti lisääntymään myös ohjauksen ja neuvonnan osalta, kun palveluiden saatavuuteen kiinnitetään entistä enemmän huomioita. (Kananoja & Marjamäki 2017, 210–214.)

4.2.2 Matalan kynnyksen palvelut

Koska palvelut on lähtökohtaisesti toteutettava niin, että niihin pääsee oma-aloitteisesti riittävän aikaisessa vaiheessa, ovat matalankynnyksen palvelut tärkeässä asemassa (Kananoja & Marjamäki 2017, 213). Palveluiden saatavuudella ja saavutettavuudella pystytään lisäämään yksilöiden sosiaalisen osallisuuden kokemuksia. Erityisesti tämä näkyy huono-osaisten kohdalla. Matalan kynnyksen palveluiden käsite on suhteellinen ja käytännössä palvelun sisältö ja sen käyttäjät määrittelevät onko palvelu matalan kynnyksen palvelua. Kynnyksellä kuitenkin tarkoitetaan yleisesti estettä palveluun hakeutumisessa tai pääsyssä. Näitä esteitä voi olla esimerkiksi palveluun pääsyn menettely, palvelun korkeat tavoitteet, päihteettömyyden velvoite tai leimautuminen. Kuten osallisuuskin, matalan kynnyksen palveluita voidaan tarkastella sekä sosiaalipoliittisesti että kokemuseräisesti. Matalan kynnyksen peruspiirteinä voidaan Leemannin ja Hämäläisen mukaan pitää mahdollisuutta toimia anonymisti, maksuttomasti ja ilman lähetettä. (Leemann & Hämäläinen 2016, 590–591.) Myös digitaaliset palvelut voivat olla matalan kynnyksen palveluita. Digitalisoituminen sujuvoittaa matalan kynnyksen palveluita, kuten chat-palveluita, joissa voi asioida tunnistautumatta ja nopeasti. Digitalisoitumisessa on kuitenkin huomioitava digisyrjäytymisen ilmiö ja palveluja on tuotettava niin, että jokaisella on niihin mahdollisuus päästä. (Karjalainen ym. 2019, 71.)

Matalan kynnyksen palveluina voidaan kuvata myös sosiaalityön lähipalveluita. Näissä palveluissa toimitaan lähellä yksilöiden arkea ja toteutetaan yhteisöllisiä toimintatapoja, kuten ryhmätoimintoja. Yksi matalan kynnyksen palvelun muoto on jalkautuminen asiakkaiden elinympäristöihin. Jalkautumisella voidaan tarkoittaa sosiaalityön jalkautumista erilaisiin palveluihin ja tiloihin tai asiakkaan elinympäristöön. Se voi siis olla suunnitelmallista yksittäisen asiakkaan kanssa toimimista hänen ympäristössään tai yksilöllistä ja yhteisöllistä toimintaa asiakaskunnan elinympäristöissä. Jalkautuvalla sosiaalityöllä pystytään toteuttamaan ongelmia ehkäisevää työtä ja vahvistamaan osallisuuden kokemuksia. Karjalainen ym. (2019) ovat esittäneet, että jalkautuvan lähteyden ja yhteisösosiaalityön malleja tulee edelleen kehittää niin, että niiden avulla voidaan mahdollisimman hyvin tukea yksilöiden ja yhteisöjen yhteenkuuluvuutta, osallisuutta ja toimijuutta. He ovat sosiaalityön tulevaisuus selvityksessä ehdottaneet, että tämä lisättäisiin sosiaalihuoltolakiin. (Karjalainen ym. 2019, 12, 69.)

Leemanin ja Hämäläisen (2016, 591) mukaan matalan kynnyksen palvelut voivat tarjota kohtaamismahdollisuuksia ja ihmissuhteita, jotka vaikuttavat yksilöiden sosiaalisen osallisuuden kokemuksiin. Erityisesti tällaisia kohtaamismahdollisuuksia on esittänyt Kivipelto (2020, 16, 129–130) raportissaan osallistavasta aikuissosiaalityöstä. Aiemmissa ja viimeisimmässä osallistavan sosiaaliturvan kokeiluissa on todettu, että työttömille tarkoitetuista matalan kynnyksen toiminnoista ja ohjatuista ryhmätoiminnoista on hyötyä osallistujilleen ja ryhmämuotoinen sosiaalityö lisää osallistujien osallisuuden kokemuksia. Ryhmämuotoisia toimintatapoja ovat esimerkiksi ruoanlaitto ja ruokailu yhdessä sekä viljelypalstatoiminta. Raportissa käy ilmi, että matalan kynnyksen palvelut vastaavat hyvin käyttäjien palveluntarpeeseen ja edesauttaa tilanteiden selvittelytyötä. Matalan kynnyksen toteutustavoiksi oli raportissa esitetty muun muassa asukastalot, erilliset ohjaus- ja neuvontapisteet sekä palvelupisteissä toteutettavat matalan kynnyksen palvelut. (Kivipelto ym. 2020, 35, 38, 86.)

Karjalaisen ym. (2019, 71) mukaan matalan kynnyksen palveluita tulee jatkossa entisestään kehittää erityisesti paljon tukea tarvitsevien asiakkaiden kohdalla, koska heitä on vaikea tavoittaa. Matalan kynnyksen palveluiksi on kuvailtu muun muassa etsivä ja jalkautuva lähteyö, yhteisösosiaalityö ja digipalvelut. Jotta matalan kynnyksen palvelut hyödyttäisivät käyttäjää mahdollisimman paljon, tulisi monialaista keskustelu- ja toimintakulttuuria kehittää entisestään. Myös aikuissosiaalityön toimisto- ja hallintokeskeisyyttä tulisi vähentää, jotta palvelut olisivat helpommin lähestyttäviä ja jalkautuvaa työtä voitaisiin lisätä. Tällaisia matalan kynnyksen menetelmiä ovat esimerkiksi kotikäynnit, asiakkaan kanssa yhdessä asioinnit kaupoissa ja virastoissa sekä neuvonta- ja ohjaustyö asukastaloilla

tai muissa julkisissa tiloissa. Matalan kynnyksen palveluiden haasteena on löytää heikoimmassa asemassa olevat yksilöt ja saada heidät palveluiden piiriin. Leemann & Hämäläinen (2016, 591) onkin todennut, että mitä vaikeampi yksilön tilanne on, sitä korkeampi kynnyks hänen on hakeutua palveluihin.

4.2.3 Kuntouttava työtoiminta ja sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalityö on sosiaalipolitiikan väline, joka kytkeytyy myös työllisyys- ja talouspolitiikkaan muun muassa aktivoinnin ja vastikkeellisuuden vuoksi (Karjalainen ym. 2019, 21). Tutkimusaineistosta ilmenikin kolmantena osallisuuden edistämisen kokonaisuutena työhön ja toimintaan aktivoivat toimet, joista tässä luvussa käsitellään kuntouttavaa työtoimintaa ja sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalityön on sanottu olevan avainroolissa työkäisten ja työelämän ulkopuolella olevien yksilöiden osallisuuden edistäjänä ja vaikuttavan sosiaalityön tulisikin tukea asiakkaiden työ- ja toimintakykyä myös osallisuuden näkökulmasta (Karjalainen ym. 2019, 12). Kananojan (2017d, 32) mukaan aikuissosiaalityön keskeinen osa on työskentely pitkäaikaistyöttömien kanssa heidän kuntoutumisensa ja työllistymisensä edistämiseksi. Työlainsäädäntö on velvoittavaa ja yhdessä toimeentulotukilain kanssa ne luovat aikuissosiaalityön asiakkaille velvollisuuksia osallistua työllistäviin toimenpiteisiin (Isola ym. 2017, 32). Sosiaaliturvan vastikkeellisuudella tavoitellaan kannustavuutta työnhakuun ja koulutukseen (Kivipelto ym. 2020, 14). Työhön aktivoivat toimenpiteet voidaan siis nähdä sekä vapaaehtoisina osallisuutta edistävinä toimina, että asiakasta velvoittavina toimenpiteinä.

Useat työelämän ulkopuolella olevat kokevat sosiaalista syrjäytymistä, marginalisoitumista ja köyhyyttä sekä näiden uhkaa (Leemann ym. 2018, 5). Nämä kokemukset vaikuttavat osallisuuden kokemukseen, jonka vuoksi työllistymistä edistävät toimet ovat tarpeen. Suuri osa aikuissosiaalityön asiakkaista ei pysty siirtymään suoraan työmarkkinoille, vaan he tarvitsevat tuekseen työllistymistä tukevia toimia (Raivio 2018, 17). Työllistymistä edistäväksi toimiksi voidaan luokitella kuntouttavan työtoiminnan ja sosiaalisen kuntoutuksen. Kuntouttava työtoiminta on sosiaalihuoltolain mukainen palvelu, jota ohjaa laki kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001). Sen tavoitteena on parantaa henkilön elämänhallintaa ja toimintakykyä sekä tukea työllistymistä, opintoihin hakeutumista ja osallistumista työllistämistä edistäviin palveluihin (Karjalainen ym. 2019, 52).

Kuntouttava työtoiminta on tarkoitettu niille pitkään työttömänä olleille henkilöille, jotka saavat työmarkkinatukea ja toimeentulotukea ja jotka eivät työ- ja toimintakykynsä takia pysty

osallistumaan TE-hallinnon ensisijaisiin palveluihin. Kuntouttava työtoiminta perustuu TE-palveluiden, kunnan sosiaalihuollon ja asiakkaan yhteisesti laatimaan aktivointisuunnitelmaan. Aktivointisuunnitelmaan kirjataan asiakkaan tarpeita vastaava palvelukokonaisuus, johon sisällytetään kuntouttava työtoiminta yksilöllisen tarpeen mukaan. Kuntouttavaa työtoimintaa voidaan järjestää 1-4 päivänä viikossa, osa- tai kokoaikaisesti 3-24 kuukauden ajan. (Sosiaali- ja terveysministeriö, n.d.) Kuntouttava työtoiminta voi pitää sisällään sosiaalisen kuntoutuksen elementtejä, kuten sosiaalisten suhteiden ja päivärytmin ylläpitäminen. Kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena on edistää yksilön työhön suuntautumista, vaikkakaan se ei ole aina ensisijaista. Tavoitteeksi voidaan asettaa myös ”säilyttävä toiminta”, jolloin tavoitteena on ylläpitää nykyistä toimintakykyä. Kuntouttavan työtoiminnan tavoitteet harkitaan asiakaskohtaisesti. Etenkään nuorten asiakkaiden kohdalla tällainen ”säilyttävä toiminta” ei välttämättä motivoi osallistumaan, jonka vuoksi toiminnan sisältöjä tulee muokata moninaisimmiksi. (Karjalainen ym. 2019, 53.)

Asiakkaiden toimintakyvystä riippuen heitä ohjataan kuntouttavan työtoiminnan tai sosiaalisen kuntoutuksen palveluihin. Näiden kahden toiminnon välinen raja ei ole selkeä. Yhtenä määrittävänä tekijä voidaan pitää yksilön tarvetta ja toteutettavia työskentelytapoja. Työelämävalmiuksia ja työelämäosallisuutta edistävät toiminnot kallistuvat kuntouttavan työtoiminnan puolelle, kun taas osallisuuden edistämisen ja toimintakyvyn vahvistamisen toiminnot puolestaan kallistuvat sosiaalisen kuntoutuksen puolelle. (Raivio 2018, 66.) Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa sosiaalipalvelua, jonka tavoitteena on sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen, syrjäytymisen torjuminen ja osallisuuden edistäminen. Kyseessä on sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukainen sosiaalipalvelu, johon ohjaututaan muun muassa sosiaalityön palvelutarpeen arvion perusteella. Sosiaalinen kuntoutus perustuu kokonaisvaltaiseen arvioon ja kuntoutus toteutetaan tarvittaessa yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Sosiaaliseen kuntoutukseen ohjautuvien asiakkaiden toimintakyky voi olla hyvinkin alhainen, eivätkä heidän valmiudet esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan ole riittävät. (Raivio 2018, 12, 63.)

Sosiaalinen kuntoutus voidaan hahmottaa voimavaraistavaksi, kasvua tukevaksi toiminnaksi, jossa keskeistä on sosiaalisten-, arki- ja yhteistyötaitojen vahvistaminen sekä osallisuuden lisääntyminen (Raivio 2018, 66). Karjalaisen ym. (2019, 53) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen yleisimmin käytettyjä työmenetelmiä ovat sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan antaman tehostettu tuki ja ohjaus, ryhmätoiminta, sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden tukeminen sekä elämänhallinnan ja arkipäivän toiminnoista suoriutumisen tukeminen. Käytännössä nämä tarkoittavat esimerkiksi itseilmaisun taitojen ja ihmissuhteiden ylläpitämisen tukemista, sosiaalisten taitojen harjoittamisen ja

uusien sosiaalisten suhteiden syntymisen mahdollistamista sekä arkitaitojen harjaannuttamista. Arkitaitojen harjaannuttamisella voidaan tarkoittaa itsensä ja kodin siisteydestä huolehtimisen tukemista ja talouden hallinnassa avustamista. Näillä toimilla pyritään lisäämään yksilön omatoimista selviytymistä ja osallisuuden kokemusta. (Raivio 2018, 66–67.) Aikuissosiaalityössä sosiaalisen kuntoutuksen toimenpiteitä voi edellä mainittujen esimerkkien mukaisesti olla esimerkiksi päivärytmin ylläpitämisen tukeminen, kotikäynnit joissa tuetaan asiakasta kodinhoidollisissa toimissa ja esimerkiksi liikuntaharrastuksessa tai kahvilassa käyminen yhdessä.

Sosiaalisessa kuntoutuksessa toteutetaan usein yksilö- ja ryhmätyöskentelyä yhdistämällä. Yksilötyön lähtökohtana pidetään asiakaslähtöisyyttä, asiakkaan osallisuuden edistämistä, pitkäkestoista ja säännöllistä työskentelyä sekä jalkautumista asiakkaan ympäristöihin. Ryhmätyöskentely taas tarjoaa sosiaalisia kontakteja ja niiden kautta osallistujien vuorovaikutus- ja sosiaalisten taitojen kehittämisen. Ryhmät tarjoavat myös vertaistukea. Onnistuneen sosiaalisen kuntoutuksen tulee integroitua paikalliseen ja alueelliseen ympäristöönsä. Sen toteuttaminen tarvitsee usein tiivistä verkosto- ja yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa, erityisesti sosiaalisen kuntoutuksen nivelvaiheissa. Verkostoissa toiminen edellyttää käytettyjen verkostojen tuntemista ja verkostotyöntaitoja, jonka vuoksi näihin tulee kiinnittää erityistä huomiota. (Raivio 2018, 67–68.) Karjalainen ym. (2019, 54) on nostanut esille, että sosiaalisen kuntoutuksen järjestäminen ja toimintamuodot vaihtelevat suuresti kunnittain. Sosiaalisen kuntoutuksen järjestämismotivaatioon voi kunnissa vaikuttaa se, että toimintaa ei katsota työllisyyttä edistäväksi palveluksi, eikä se näin ollen vähennä kunnan työmarkkinatukimaksuja. Kyseessä on kuitenkin lakisääteinen palvelu ja jatkossa olisikin aiheellista arvioida voisiko sosiaalista kuntoutusta järjestää työllistymistä edistävänä palveluna.

Työhön aktivoivat toimenpiteet voidaan nähdä olevan sekä vapaaehtoisia osallisuutta edistäviä toimia, että asiakasta velvoittavia toimenpiteitä. Työelämän ulkopuolisuus voi aiheuttaa sosiaalista syrjäytymistä, marginalisoitumista ja köyhyyttä, jonka vuoksi työllistymistä edistävät toimet ovat tarpeellisia. Kuntouttava työtoiminta ja sosiaalinen kuntoutus vastaavat osaltaan tähän tarpeeseen. Kuntouttavaa työtoimintaa on ajoittain arvosteltu sen toimintaan liittyen, mutta usealle aikuissosiaalityön asiakkaalle se on voimavaraistava ja kannatteleva toimintamuoto, joka lisää sosiaalista osallisuutta sekä käytettävissä olevia taloudellisia resursseja. Sosiaalisen kuntoutuksen merkitys annettavana sosiaalipalveluna on kasvusuuntainen ja Karjalainen ym. (2019, 54) ovatkin todenneet, että sosiaalisen kuntoutuksen menetelmäosaamista ja resursointia on tulevaisuudessa lisättävä kunnissa.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielman tulokset osoittavat, että sosiaalisella osallisuudella aikuissosiaalityössä voidaan tarkoittaa sosiaalisiin, toiminnallisiin ja taloudellisiin hyvinvoinninlähteisiin kiinnittymistä. Aikuissosiaalityön asiakkailta tämä tarkoittaa esimerkiksi taloudellista hyvinvointia ja ennakoitavuutta, sosiaalista ja toiminnallista toimintakykyä, mielekästä toimintaa sekä mahdollisuutta osallistua palveluidensa suunnitteluun ja kehittämiseen. Tutkielman aineistosta ilmenevät tulokset ovat yhteneväiset tutkimuksessa käytetyn viitekehyksen lähdeaineiston kanssa. Leemannin (2015, 3) mukaan sosiaalinen osallisuus on keskeisessä asemassa kansainvälissä ja kansallisissa sosiaali-, työllisyys- ja terveystalouden kehittämissuunnitelmissa ja tämä ilmeni myös tutkimusaineistosta. Kansallisissa sosiaali-, terveys- ja työllisyyspolitiikan ohjelmissa sosiaalinen osallisuus nostetaan esille muun muassa tavoitteina sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisystä ja yksilöiden kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tukemisesta. Aikuissosiaalityössä sosiaalinen osallisuus nähdään sekä arvotavoitteena, että konkreettisina toimina ja toimenpiteinä, joilla pyritään edistämään tasa-arvoista yhteiskuntaa ja ehkäisemään syrjäytymistä. Tutkielman aineistosta kävi ilmi, että osallisuuden edistäminen arvotavoitteena on koko aikuissosiaalityötä leikkaavaa teema. Aikuissosiaalityön osalta osallisuuden on sanottu olevan aktiivinen termi, johon vaikuttaa yksilön osallistuminen ja vaikuttaminen merkityksellisten suhteiden ja verkostojen kautta (Kivipelto ym. 2020, 13). Näitä yksilön sosiaalisen osallisuuden kokemuksia ja aktiivista toimijuutta pyritään aikuissosiaalityössä tukemaan moninaisin menetelmin.

Sosiaalinen osallisuus on tutkielman lähdeaineiston mukaan yksilön kokemuksellinen tunne, jolla on vaikutus yksilön kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Sosiaalinen osallisuus mahdollistuu silloin, kun yksilöllä on valtaa ja mahdollisuuksia vaikuttaa itseään koskeviin asioihin sekä mahdollisuus toimia sosiaalisissa suhteissa. Osallisuuden voidaan nähdä olevan kuulumista ja kuulluksi tulemistä. Tutkimusaineiston perusteella osallisuuden voidaan nähdä vaikuttavan muun muassa yksilöiden resursseihin, toimintamahdollisuuksiin sekä sosiaalisiin suhteisiin ja psykososiaaliseen hyvinvointiin. Koska osallisuuden kokemukset vaikuttavat niin laaja-alaisesti, on niiden edistämisen menetelmät myös hyvin monialaiset. Aikuissosiaalityön yksilötyössä pyritään yksilöä valtaistamaan työtoteeseen sekä luottamuksellisen ja avoimen vuorovaikutussuhteen luomiseen, joka on asiakastyön ydin. Tämän lisäksi aikuissosiaalityön sosiaalista osallisuutta tukeviksi menetelmiksi on esitetty tutkielman

aineistossa: neuvonta ja ohjaus, matalan kynnyksen palvelut sekä työhön ja toimintaan aktivoivat toimenpiteet.

Tutkielmassa esiin nousseet sosiaalisen osallisuuden menetelmät ovat kiinteästi yhteydessä tutkielman sosiaalipoliittiseen viitekehykseen. Sosiaalipoliittisesta viitekehyksestä tarkasteltuna sosiaalityötä voidaan pitää sosiaalipolitiikan välineenä. Sosiaalityön avulla pyritään mahdollistamaan ja tukemaan kansalaisten osallistumista ja osallisuutta yhteiskunnassa. Sosiaalinen osallisuus on tärkeä osa kansallista ja kansainvälistä sosiaali-, työllisyys- ja terveystaloutta, jonka vuoksi valtio ja kunnat ovat velvollisia järjestämään palveluita, joissa sosiaalinen osallisuus huomioidaan yhtenä tavoitteena. Palvelujen järjestäminen vaatii strategioita ja resursseja, joiden mukaisesti palvelut järjestetään. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen tavoitteet luovat pohjan työskentelylle, mutta tämän lisäksi tavoitteet tulee konkretisoida ja jalkauttaa käytännön toimintaan. Tämä vaatii tavoitteiden konkretisoinnin lisäksi menetelmien hallintaa ja yhteiseen tavoitteeseen sitoutumista. On siis perusteltua kiinnittää huomioita siihen, millaisia konkreettisia menetelmiä sosiaalisen osallisuuden edistämiseksi voidaan käyttää. Aikuissosiaalityössä neuvonnan ja ohjauksen voidaan todeta olevan osa perustyötä, mutta esimerkiksi matalan kynnyksen palveluiden voidaan nähdä olevan osa-alue, jonka toteuttamiseksi voidaan tarvita muutoksia perinteisiin työskentelytapoihin.

Karjalainen ym. (2019, 71) ovat todenneet aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuusselvityksessä, että aikuissosiaalityön matalan kynnyksen palvelujen kehittämiseksi aikuissosiaalityön toimisto- ja hallintokeskeisyyttä tulee vähentää. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että sosiaalityön tulee jalkautua entistä enemmän yksilöiden arkeen ja toimia lähellä yhteisöjen arkea. Yksi matalan kynnyksen toimintamuoto voi olla ryhmätoiminta, joka voidaan nähdä syrjäytymisen ja marginalisoitumisen vastatoimena. Ryhmät ja niiden luomat yhteisöt mahdollistavat yksilöille uusia rooleja, vuorovaikutussuhteita sekä kokemuksia kuulumisesta yhteisöön ja vaikuttamisesta omaan asiaan. (Kananen 2017c, 183.) Ryhmätoiminta vaatii toteutuakseen resursseja niin ajallisesti kuin taloudellisesti. Yksi esimerkiksi ryhmätoiminnan toteuttamisen haasteista voi olla yksilöiden sitoumuksen puute, jolloin käytetyt resurssit eivät kohdennu tarkoituksen mukaisesti. Uudet toimintamuodot vaativat aikaa toiminnan vakiinnuttamiseksi. Resurssien näkökulmasta pitkäaikaisen, matalan käyttöasteen palvelun ylläpitäminen ei ole kuitenkaan taloudellista. Ryhmätoiminnan lähtökohtana onkin hyvä pitää yhteiskehittämistä palvelua käyttävien kanssa. Yhteiskehittäminen mahdollistaa sosiaalisen osallisuuden yksilö ja yhteisö tasolla, jonka lisäksi se mahdollistaa palvelujen käyttäjien todellisten tarpeiden huomioimisen palvelujen kehittämisessä. (Raivio 2018, 26). Kun kehitettävät palvelut vastaavat käyttäjien tarvetta, on niihin sitoutuminen

todennäköisempää. Kysymys on siis sekä resurssien tehokkaasta käyttämisestä, että yksilöiden sosiaalisen osallisuuden edistämisestä prosessin aikana.

Matalan kynnyksen palveluista erityisesti viime vuosina lisääntynyt palvelumuoto on digitaaliset palvelut. Julkisten palveluiden digikehitys on ollut hieman hitaampaa kuin esimerkiksi useiden kolmannen sektorin toimijoiden, joilla ei ole lakisääteisiä velvollisuuksia palvelujen toteuttamisesta. Tästä huolimatta julkisen sektorin palveluita kehitetään jatkuvasti ja niillä pyritään vastaamaan yksilöiden neuvonnan ja ohjauksen tarpeeseen matalalla kynnyksellä nopeasti. (Granholm 2016, 32.) Digitaalisten palvelujen lisääntyminen mahdollistaa monia uusia palvelujen toimintamuotoja ja lisää osaltaan palvelujen saatavuutta. Erityisesti vuonna 2020 alkanut Covid-19 tilanne on ohjannut digitalisoitumiseen aiempaa voimakkaammin, kun lähikontakteja pyritään välttämään. Kasvavan digitalisoitumisen haasteena tulee huomioida digisyrjäytymisen mahdollisuus. Kaikilla palvelujen potentiaalisilla käyttäjillä ei ole mahdollisuutta tai taitoa digitaalisesti toimimiseen. Erityisesti tämä näkyy heikoimmassa asemassa olevien yksilöiden ja ikääntyneiden henkilöiden kohdalla. He ovat usein heitä, joilla ei ole digitaaliseen toimintaan tarvittavia laitteita eikä tarvittavia taitoja niiden käyttöön. Näiden yksilöiden tavoittamiseen ja palveluiden saannin turvaamiseen tuleekin kiinnittää erityistä huomioita. Palveluita tulee tarjota niin, että jokaisella palvelua tarvitsevalla on siihen mahdollisuus osallistua. Lisäksi digitalisoituminen tulee huomioida sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa, jotta ammattilaisilla olisi riittävä taito digitaalisesti toimimiseen ja tarvittaessa palvelujen käyttäjien opastamiseen (Granholm 2016, 75).

Covid-19 pandemia on vaikuttanut moninaisin tavoin aikuissosiaalityön asiakkaisiin ja heille tarjottaviin palveluihin. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen menetelmät ovat muokkautuneet ja muokkautuvat jatkuvasti muuttuvan tilanteen mukaan. Vaikka tilanne on luonut runsaasti haasteita sekä aikuissosiaalityölle, että aikuissosiaalityön asiakkaille, on se myös mahdollistanut uusien palvelujen kehittämisen. Hyvä esimerkki uudenlaisten palvelujen kehittämisestä on Helsingin kaupungin työtoiminnan etäpalvelu. Se kehitettiin pandemian alkuvaiheessa lähipalveluna toteutettavan työtoiminnan tueksi. Etäpalvelun avulla pyritään vastaamaan yksilöiden työhön ja kuntoutumiseen liittyviin tarpeisiin sekä lisäämään osallistujien sosiaalista turvallisuutta ja osallisuutta yhteiskunnallisessa haastavassa kriisitilanteessa. (Stadin Soten Etätyötoiminta n.d.) Tutkielman tuloksista ilmeni, että sosiaalisen kuntoutuksen menetelmä osaamista ja resursointia tulee lisätä kunnissa, varsinkin mikäli sosiaalisen kuntoutuksen asemaa sosiaalipalveluissa tullaan lisäämään (Raivio 2018; Karjalainen ym. 2019). Sosiaalinen kuntoutus mahdollistaa monimuotoisen toiminnan ja yksilöiden hyvinvoinnin tukemisen moninaisin menetelmin. Mikäli sosiaalisen

kuntoutuksen asema osana aikuissosiaalityötä tulee lisääntymään, tulisi sen sosiaalipoliittista asemaa vahvistaa yhtenä tavoitteellisena kuntoutuksen muotona. Yhteistyötä aikuissosiaalityön, Kelan ja TE-palvelujen kanssa tulisi sosiaaliseen kuntoutukseen liittyen lisätä ja asiakkaan asema huomioida entistä paremmin toimintaan osallistumisen aikana. Jatkotutkimus aiheena olisi kiinnostavaa tutkia voisiko sosiaalisen kuntoutuksen asemaa yksilöiden elämäntilanteiden tukemisessa lisätä maksamalla kuntoutuksen ajalta työttömyysetuutta ja kulukorvausta.

Tutkielman aineistosta nousi esille useita aikuissosiaalityöhön soveltuvia menetelmiä, joista keskeisimmät kolme on nostettu tutkielman tuloksiin. Keskeiset menetelmät vastasivat tutkielman taustoituksen aineiston teemoja ja niiden voidaan katsoa liittyvän sekä sosiaalipoliittiseen, että kokemukselliseen viitekehykseen. Tutkielman luotettavuutta arvioitaessa on kuitenkin huomioitava, että tutkielma on toteutettu kirjallisuuskatsauksena, johon on valittu lähdeaineisto rajatusti. Myös oma henkilökohtainen työ aikuissosiaalityössä voi vaikuttaa esiin nousseiden teemojen käsittelyyn. Tutkielmasta esiin nousseet teemat sisältöineen ovat kuitenkin ajankohtaisia ja vaikuttavat yhteiskunnallisesti aikuissosiaalityön sisältöihin. Aikuissosiaalityön sisällöt ja yhteiset strategiset tavoitteet vaikuttavat annettaviin palveluihin ja asiakkaiden elämäntilanteisiin. Sisältöjen näkökulmasta tulisi jatkossa tutkia sitä, kuinka sosiaalityöntekijät jalkauttavat menetelmiä käytäntöön sekä millaista tukea siihen tarvitaan ja saadaan organisaatiolta. Sosiaalityö ei pysty vain omalla toiminnallaan mahdollistamaan yksilöiden pitkäjänteistä hyvinvoinnin tukemista ja sosiaalisen osallisuuden edistämistä, vaan siihen tarvitaan yhteiskunnallista ja organisaatio lähtöistä tahtotilaa ja resursseja.

LÄHTEET

- Fink, A. 2005. *Conducting Research Literature Reviews: From the Internet to the Paper*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc. Paper.
- Granholm, C. 2016. *Social work in digital transfer – blending services for the next generation*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hokkanen, L. 2013. Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asianajossa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.): *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. (s. 55–86). Tampere: Vastapaino
- International Federation of Social workers 2018. *Statement of Ethical Principles*. Viitattu 24.1.2021. <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/>
- Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Scheinder, T., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. *Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 33/2017*. Helsinki. Viitattu 21.11.2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1
- Jokinen, A. & Juhila, K. (toim.) 2008: *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Jyväskylä: Vastapaino
- Juhila, K. 2006. *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino
- Kananoja, A 2017a. *Sosiaalipolitiikka sosiaalityön kehiksenä*. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen ja Pirjo Marjamäki (toim.): *Sosiaalityön käsikirja*. (s. 32–39). Helsinki: Tietosanoma Oy
- Kananoja, A 2017b. *Sosiaalipolitiikan yhteiskunnallinen työnjako*. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen ja Pirjo Marjamäki (toim.): *Sosiaalityön käsikirja*. (s. 40–46). Helsinki: Tietosanoma Oy
- Kananoja, A 2017c. *Asiakastyön yleiset lähtökohdat sosiaalialalla*. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen ja Pirjo Marjamäki (toim.): *Sosiaalityön käsikirja*. (s. 169–189). Helsinki: Tietosanoma Oy
- Kananoja, A 2017d. *Sosiaalityö ammattina*. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen ja Pirjo Marjamäki (toim.): *Sosiaalityön käsikirja*. (s. 27–32). Helsinki: Tietosanoma Oy
- Kananoja, A. & Marjamäki, P. 2017. *Neuvonta ja ohjaus yleisinä sosiaalipalveluina*. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen ja Pirjo Marjamäki (toim.): *Sosiaalityön käsikirja*. (s. 208–215). Helsinki: Tietosanoma Oy
- Kangas, S. 2011. *Aikuissosiaalityön asiakkaat tänään*. Teoksessa Päivi Jouttimäki, Saija Kangas ja Erja Saurama (toim.): *Uudistuva ja voimaannuttava aikuissosiaalityö* (s.15–51). Helsinki: Socca

- Karjalainen, P., Metteri, A., Stömberg-Jakka, M. 2019. TIEKARTTA 2030. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:41. Helsinki. Viitattu 24.1.2021.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161612/R41_19_Tiekartta_2030.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kivipelto, M. (toim.) 2020. Osallistavaa aikuissosiaalityötä. Osallistavan sosiaaliturvan kuntakokeilun tulokset. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 7/2020. Helsinki. Viitattu 23.1.2021.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139779/URN_ISBN_978-952-343-489-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kuntalaki 410/2015
- Lähteinen, M. & Hämeen-Anttila L. 2017. Sosiaalihuollon lainsäädäntö. Teoksessa Aulikki Kananoja, Martti Lähteinen ja Pirjo Marjamäki (toim.): Sosiaalityön käsikirja. (s. 40–46). Helsinki: Tietosanoma Oy
- Laitinen, M. & Niskala, A. 2013. Sosiaalityön suhde asiakkuuteen. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. (s. 9–18). Tampere: Vastapaino
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000
- Leemann, L. & Hämäläinen, R.-M. 2016. Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut: pohdintaa käsitteiden sisällöstä. Yhteiskuntapolitiikka vol. 81(5) s. 586–594.
- Leemann, L., Isola, A.-M., Kukkonen, M., Puromäki, H., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi. Kyselytutkimuksen tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 17/2018. Helsinki. Viitattu 24.1.2021.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136551/URN_ISBN_978-952-343-119-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Leemann, L., Kuusio, H. & Hämäläinen, R.-M. 2015. Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 31.12.2020.
https://thl.fi/documents/966696/3775621/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf/4bc56a65-8eb2-41c3-87b8-0cd963a2c600
- Luhtasela, L. 2009. Osallisuuden rakentuminen kuntouttavassa työtoiminnassa. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Närhi, K., Kokkonen, T. & Matthies, A-L 2013. Nuorten miesten osallisuuden ja toimijuuden reunaehtoja sosiaali- ja työvoimapaalveluissa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. (s. 113–145). Tampere: Vastapaino
- Raivio, H. & Karjalainen, J. 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa Taina Era (toim.):

Osallisuus-oikeutta vai pakkoa? (s. 12–34). Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja –sarja. Jyväskylä.

- Raivio, H. (toim.) 2018. Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! Yhteiskehittäen vaikuttavampaa sosiaalista kuntoutusta. SOSKU-hankkeen 2015 – 2018 loppuraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäperi 7/2018. Helsinki. Viitattu 24.1.2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136144/URN_ISBN_978-952-343-070-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Rostila, I. & Vinnurva, J. 2013. Sosiaalityön asiakkaan toimijuus ja täysimittainen professionaalisuus. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. (s. 196–218). Tampere: Vastapaino
- Salminen, A. 2011. Mitä kirjallisuuskatsaus on? Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62. Vaasa 2011. Viitattu 22.11.2020. https://moodle.jyu.fi/pluginfile.php/649786/mod_resource/content/1/Ari%20Salminen_Vaasan%20yo_kirjallisuuskatsauksen%20tyypit.pdf
- Sosiaali- ja terveysministeriö n.d. Kuntouttava työtoiminta. Viitattu 15.1.2021. <https://stm.fi/kuntouttava-tyotoiminta>
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- Stadin Soten Etätötoiminta n.d. Innokylä. Internet julkaisu. Viitattu 7.2.2021. <https://innokyla.fi/fi/toimintamalli/stadin-soten-etatyotoiminta/kehittamisen-polku>
- Talentia 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry, ammattieettinen lautakunta.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019. Sosiaalityö. Viitattu 2.1.2021. <https://thl.fi/fi/web/sote-uudistus/talous-ja-politiikka/sosiaalipolitiikka/sosiaalityo>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020a. Osallisuus vahvasti esillä hallitusohjelmassa. Viitattu 31.12.2020. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/ajankohtaista/osallisuus-vahvasti-esilla-hallitusohjelmassa>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020b. Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. Viitattu 1.12.2020. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>
- World Bank 2013. Inclusion matter: The foundation for shared prosperity. World Bank Publications. Washington, D.C.